

Dansk eller tysk?

**En aktualiseret undersøgelse af
sprogforholdene i en fleresproget
sydslesvigsk kommune i 2006/2007**

Titel auf Deutsch:

Dänisch oder deutsch?

**Eine aktualisierte Untersuchung der Sprachsituation in einer
mehrsprachigen südschleswigschen Gemeinde im Jahre 2006/2007**

Hausarbeit zur Staatsprüfung für die Laufbahn zum Grund- und Hauptschullehrer im Fach

Dänisch

Student: **Uwe Nissen**

Matrikel-Nummer: 527783

Thema genehmigt durch das Prüfungsamt an der **Universität Flensburg** vom 17. Januar 2006

Indholdsfortegnelse

1.	Forord	
2.	Gunnar Ryge Petersen – om sprogforholdene	s. 4
3.	EDB før og nu	s. 5
4.	Anekdoter fra undersøgelsen	s. 6
5.	Om undersøgelsens gennemførelse	s. 7
6.	Personlige forudsætninger	s. 10
7.	Oplysninger om Agtrup kommune	s. 13
8.	Om de enkelte sprog	s. 15
9.	Aldersfordeling før og nu	s. 17
10.	Fødested	s. 19
11.	Hvilke sprog taler De?/Hvilke sprog forstår De	s. 21
12.	Sprogkombinationer	s. 24
13.	Taler eller forstår sprogene/alder	s. 25
14.	Taler eller forstår sprogene/fødested	s. 30
15.	Hvor har De lært sprogene?	s. 32
16.	Lærested/alder	s. 36
17.	Hvor har De lært sprogene?/fødested	s. 39
18.	Hvilke sprog taler De med born, ægtefælle og forældre?	s. 41
19.	Hvilke sprog taler De med deres forældre/aldersgruppe	s. 43
20.	Fødested/taler med forældre	s. 44
21.	Hvilke sprog taler De med deres born/aldersgruppe	s. 45
22.	Fødested/taler med børnene	s. 46
23.	Hvilke sprog taler De med deres ægtefælle/aldersgr.	s. 47
24.	Fødested/taler med ægtefællen	s. 48
25.	Konklusion	s. 49
26.	Bilag	s. 51
27.	Oversigt og detaljeret beskrivelse af diagrammerne	s. 53
28.	Litteratur- og kildeangivelse	s. 58

1. Forord

Allerede tidligt i mit studium fik jeg Søren Ryge Petersens bog ”Dansk eller Tysk?” om sprogforholdene i en flersproget sydslesvigsk kommune i hånden. Det var fordi jeg besøgte en forelæsning om ”danske dialekter” hos Prof. Dr. Elin Fredsted i vintersemesteret 2002/2003.

Selvfølgelig interesserede jeg mig meget for de lokale dialektforhold i min hjemmekommune, med andre ord, jeg fik en lidt bedre forklaring på, hvorfor sprog blev anvendt på denne specielle måde i min hjemstavn, som jeg kan huske det fra min barndom til nutiden.

Efter et møde hos Prof. Dr. Fredsted kom hun så med forslaget om, at det kunne jo være en idé, at tage en aktualisering af denne undersøgelse som emne til min eksamensopgave. Alle Lærerstudierende skal skrive en stor afsluttende eksamensopgave som går ind i den samlede eksamenskarakter, og som selvfølgelig skal have et vist omfang, i mit tilfælde på mindst 50 sider. Selvom der endnu var lidt tid til eksamen syntes jeg, at idéen var god og nu sidder jeg foran den skriftlige udarbejdelse til min egen undersøgelse om sprogforholdene i kommunen Agtrup.

Udgivelsen af Søren Ryge Petersens undersøgelse om sprogforholdene i Agtrup er nu omkring femogtredivede år gammel, han gennemførte den i 1973. Ligeledes spiller i min egen biografi sprogforholdene og sprogbrug i mine sociale omgivelser en stor rolle.

Den lille landsby Agtrup, jeg er vokset op i, ligger lidt syd for den dansk-tyske grænse (desuden den samme lille landsby, Søren Ryge Petersen er vokset op i). Jeg blev født i slutningen af 1966. Dvs. at jeg selv sandsynligvis også gik ind i Søren Ryges undersøgelse fra sommeren til efteråret 1973, jeg var dengang 6 år gammel (jeg har fødselsdag om vinteren, derfor er jeg forholdsvis sikker på, at jeg var 6 og ikke 7 på det tilsvarende tidspunkt).

Med bilen tager det ca. 20 minutter til Tønder og 30 minutter til Flensborg. Den næste lidt større by hedder Læk, som ligger 4 km bort mod vest. Kommunen er stadig en del af den slesvig-holstenske kreds Nordfriesland, men der er planer om at omstrukturere kommunerne på amtsplan. Det betyder for Agtrup, at kommunen ikke længere bliver forvaltet af det nuværende Amt Karrharde (på dansk: Kær Herred). I stedet for bliver der skaffet et nyt amt med navn *Amt Südtondern*, efter det gamle kredsnavn *Sydtønder Amt*, som lige var forsvundet, da den første undersøgelse blev gennemført.

Hvis min far og min morfar om søndagen sad ved kaffebordet, talte de sønderjysk med hinanden. Jeg forstod ikke en brik af den samtale mellem de to, men jeg vidste, at man altid har talt forskellige sprog her i egnen, og derfor var det et ganske naturligt fænomen for mig.

Sprog blev brugt på forskellige måde, det vidste alle børn her på landet, altså dem der er indfødte, det var derfor ikke noget særligt, som man måske kunne forvente. At høre sønderjysk, plattysk eller højtysk var normalt i min dagligdag.

Mine søskende og jeg talte højtysk med vores forældre. Det gjalt også for de fleste andre i vores omverden som for eksempel i børnehaven, i skolen eller med venner. Men det gjalt ikke for alle. Mødte vi nogle ældre bønder på en udflugt, så talte man ikke højtysk med hinanden. I Tettwang, det er den del af Agtrup, hvor jeg er vokset op, blev der tit talt noget andet end højtysk. Det var sønderjysk, der blev talt. Hvis de ikke talte sønderjysk, ja så talte de plattysk, det tyske modstykke til den danske dialekt sønderjysk.

Først meget senere gik det op for mig, at sprog er for næsten alle noget meget vigtigt. Det er ikke bare et medium for at kunne kommunikere, nej mange ting bliver tolket ind i sprog, det er noget man identificerer sig med. Kun en bestemt gruppe taler et bestemt sprog. Sprog bliver bl. andet brugt til at signalere, at man hører til en bestemt kultur, for eksempel. Det tog lang tid for mig at opdage, hvem af de gamle bønder der undgik at tale sønderjysk og hvorfor. I dag ved jeg at det bl. andet også af politiske eller ideologiske (for ikke at sige nationale) grunde med denne opførelse. Det var for nogle i byen vigtigt at ”bekende kulør”, om man favoriserede det ene eller det andet sprog og dermed også den ene eller den anden nationalitet. Men her i undersøgelsen har jeg, så vidt muligt, prøvet at undgå alle spørgsmål ud over selve sprogforholdene.

Undersøgelsen er først og fremmest kvantitativ. Dvs. at i undersøgelsen går jeg ikke nærmere ind på selve sprogets kvalitet, eksempelvis en fonologisk undersøgelse af den sønderjyske dialekt, som efter moderne opfattelse gælder som mellemslesvigsk af den overordnede dialektgruppe sønderjysk. I hvert fald er det stof til en yderligere undersøgelse; jeg har allerede materiale til det parat, f. eks. en længere båndoptagelse af en frit fortalt historie på sønderjysk. Dialekt-interesserede vil jeg anbefale at kigge på den nye internetside omkring danske dialekter www.dialekt.dk fra Københavns Universtets humanistiske fakultæt, som Pia Quist og Gitte Gravengaard står for.

2. Gunnar Ryge Petersen – om sprogforholdene

Gunnar Ryge Petersen var lærer af den danske skole i Agtrup så længe den eksisterede, fra 1946 til 1981, da han blev pensioneret. I Gunnar Ryge Petersens (Søren Ryge Petersen far) bog 'Agtrup danske Skole 1946-1981' beskriver han i indledningen sprogforholdene i kommunen. Han skriver at i begyndelsen af vort århundrede talte over 75% af Agtrups befolkning sønderjysk, selv om man havde tysk som kirke-, skole- og embedsmandssprog i flere århundreder, også før 1864. De 23%, der talte plattysk, var tilflyttede familier. I 1932 var kun 26% af kommunens familier dansk/sønderjysktalende. Mens endnu over 43% af forældrene talte sønderjysk indbyrdes, talte kun 23% af forældrene i Agtrup sønderjysk med deres børn. I 1946 udgjorde de familier, hvor der udelukkende taltes dansk, kun 14,6%. Næsten 33% af forældrene talte stadig sønderjysk indbyrdes. Derimod var der kun 8%, hvor forældrene talte sønderjysk med deres børn. (Gunnar Ryge Petersen: Agtrup danske Skole 1946-1981; s. 7). Han bemærker på den næste side: "Mens det i begyndelsen af århundredet var nødvendigt, at man kunne tale sønderjysk for at klare sig i hverdagen, så var dette ikke længere påkrævet i 1946" (Gunnar Ryge Petersen: Agtrup danske Skole 1946-1981; s. 8).

3. EDB før og nu

Ved Søren Ryges undersøgelse tog EDB og dens anvendelse et større rum i hans beskrivelser. Ja han brugte faktisk et helt afsnit og en datalogi-studerende for at forklare og beskrive, hvordan arbejdet med EDB foregik. Arbejdet foregik med kodeskema, programmering, overførsel af data fra et medium til et andet og mange andre punkter, inden man til sidst kunne nå til udlæsning og fremstilling af de statistiske tabeller og diagrammer, som så blev brugt til at fortolke den sproglige situation, som han undersøgte dengang i halvfjerdserne. Det var nok fordi det dengang var et meget modernt medium at arbejde med og måske også for at fremvise at man arbejdede meget professionelt med de statistiske datamængder. *Elektornisk Data Brug* var noget splinternyt og at fremføre en statistik ved hjælp af en så modern metode gjorde sikkert indtryk på det tidspunkt.

I dag er det i forhold til dengang nemt at arbejde med datamængder i dette omfang. At få tilsvarende tabeller og udarbejdelser af de samlede tal er ikke længere et problem for et modernt regneark som Microsoft® Excel (Microsoft® Office) eller regnearken fra OpenOffice (Open source).

I den foreliggende undersøgelse brugte jeg primært regnearken fra programmet OpenOffice, og det var et velfungerende værktøj til arbejdet med det forskellige statistiske materiale jeg skulle bearbejde. *For det meste holdte jeg mig til den form fra 1973. Man skulle så nemt som muligt kunne sammenligne de tilsvarende diagrammer. Alle aktuelle statistikker er fremstillet af mig selv uden hjælp af andre.*

4. Anekdoter fra undersøgelsen

Søren Ryge skrev om sin undersøgelse, at han alle steder var blevet modtaget venligt og imødekommende. Det har dog ændret sig lidt, i dag er folk mere kritiske overfor en person, der banker på døren. Vi har heller ikke mere det naboskab, som man havde før, hvor enhver kendte naboen og man mødtes jævnligt på gaden eller ved byens købmand, hvor det var naturligt at man hjalp hinanden. I dag er man åbenbart mere isoleret fra omverdenen end før. Jeg mødte en del husstande, der ikke havde kontakt til deres nærmeste naboskab og åbenbart heller ikke var interesseret i en sådan kontakt. Folk har åbenbart mindre tid end før. Familiens struktur har ændret sig enormt de sidste 30 år. Der er ikke mere familiens mor, der åbner døren til dagligt, fordi hun er arbejdende ligesom faren. Flere gange åbnede døren sig foran mig og jeg fik med det samme at vide: ”Wir kaufen nichts!” (på dansk: Vi køber ikke noget!) eller ”Wir sind nicht interessiert!” (på dansk: Vi er ikke interesserede!), dvs. man har åbenbart gjort nogle dårlige erfaringer, som gør det svært at tage kontakten op ved folks dør eller folk er simpelthen ikke interesserede i at investere 5 minutter i spørgsmål om deres sprog. For mig, som undersøgeren, var det en mærkværdig erfaring, fordi jeg ikke havde regnet med, at det var et så udbredt fænomen i befolkningen, som jeg desværre måtte acceptere. Men selvfølgelig skal der også nævnes, at der var mange husstande, hvor man var meget imødekommende. En del personer var også interesseret i resultaterne fra undersøgelsen og jeg lovede, at jeg på et passende tidspunkt ville informere dem om mine resultater.

En lille historie om sprog og skole.

En mand, født i slutningen af 1920'erne i Agtrup, fortalte, at han kom i skole og kunne kun tale sønderjysk. Han begyndte så på den tyske skole i Agtrup i midten af 1930'erne og han spurgte læreren om lov til at gå ud for han skulle tisse og sagde ”æ ska' pis”. Han kendte ikke de tilsvarende tyske gloser. Men fordi eleverne aldeles ikke havde lov til at tale sønderjysk, fik han en ordentlig ørefigen. Han fortalte, at der var en del elever, der kom på skolen, uden at kunne tale et eneste ord tysk, fordi de i hjemmet udelukkende talte sønderjysk indbyrdes. Skolens holdning til det sønderjyske var ganske klart, omgangssprog og undervisning foregik udelukkende på tysk, og det var eleverne forbudt at tale andet end tysk på skolegården. Der fandtes indtil krigens slutning kun en dansk skole i Ladelund. Den Danske skole i Agtrup startede først i 1946 med Gunnar Ryge Petersen som skoleleder. Med oprettelsen af en dansk skole kom så det Rigsdanske på planen, som ellers kun blev talt af meget få mennesker i byen.

5. Om undersøgelsen gennemførelse

Hele min "Examensarbejd" bygger på undersøgelsen af Søren Ryge Petersen fra 1973, som han brugte til sin specialopgave i faget dansk i Institutet for nordisk Sprog og Litteratur på universitetet i Århus. Ja, man kan faktisk sige, at det er en aktualisering af undersøgelsen fra 1973. I den havde Søren udfyldte skemaer af 862 personer af 950 indbyggere fra den lille

Fragebogen zur Sprachuntersuchung in Achtrup

Datum: 25.11.2006 Geschlecht: w m

Geburtsjahr: 1996 Geburtsort: Niebuhl

Bitte nur **ein** Kreuz pro Zeile. Trifft keine Möglichkeit zu, bitte **kein** Kreuz machen.

	Welche Sprache(n) sprechen Sie?			Welche Sprache(n) verstehen Sie?		
	fließend	teilweise	ein wenig	vollständig	teilweise	ein wenig
Hochdeutsch	☒			☒		
Plattdeutsch			☒		☒	
Sønderjysk			☒	☒		
Rigsdansk	☒			☒		
Friesisch						

Bitte nur **ein** Kreuz pro Zeile, wenn mehrere zutreffen, nur die wichtigste ankreuzen. Trifft keine Möglichkeit zu, bitte **kein** Kreuz machen.

	Auf welche Art und Weise haben sie die Sprache erlernt zu sprechen?			
	Schule / Lehrer	Nachbarn / Freunde	Eltern (Muttersprache)	andere (evtl. Eintragung)
Hochdeutsch			☒	
Plattdeutsch		☒		
Sønderjysk			☒	
Rigsdansk			☒	
Friesisch				

Welche Sprache sprechen Sie mit ...

Ihren Kindern: _____ Ihren Eltern: fid _____ Ihrem Ehepartner: _____

Wenn es einen Unterschied zwischen den hierzu genannten Antworten gibt, warum?

Ich gehe/ging auf eine ...Deutsche Schule - Dänische Schule - bisher auf keine Schule

Nur wenn bei Dänisch (Rigsdansk/ Sønderjysk) „ja“ angekreuzt wurde:

Wie oft sprechen Sie Dänisch? Bitte ankreuzen:
 Täglich - wöchentlich - monatlich - einmal im Jahr

sydslesvigsk kommune Agtrup, lidt syd for den dansk-tyske grænse.

Det svarede til ca. 91% af kommunens indbyggere på det tidspunkt. En meget høj procentsats for en undersøgelse af den art.

Fra starten af var jeg klar over, at det ville være umuligt for mig at opnå det høje tal. Jeg fandt ud af efter et informerende møde på universitetet, at minimum udfyldte spørgeskemaer, for at den nye undersøgelse kunne levere brugbare tal, var på mindst 33%.

Et andet problem var

det skema der blev brugt dengang. Oprindlig var det planlagt at uddele spørgeskemaer, som så bliver udfyldt af befolkningen. Derfor oversatte jeg det gamle spørgeskema så nøje som muligt til tysk. Tysk var nemlig det sprog, som allerede 1973 blev talt af næsten 100% (der var kun 4, der ikke talte tysk helt), men i dag var det meget sandsynligt, at alle taler tysk. Det viste sig hurtigt, hvor urealistisk idéen om denne form for gennemførelsen var. Jeg havde et

samtale med Agtrups borgermester, Hannelore Schulze, hvor hun mente, at højst 25% sender det udfyldte skema tilbage. Derfor arbejdede jeg så faktisk efter samme mønster som den gamle undersøgelse, nemlig med en interviewform. Det var den eneste måde at være sikker på, at spørgeskemaerne også blev udfyldt på den rigtige måde og at de så kom tilbage på stak med de andre udfyldte skemaer.

Jeg mødte Søren Ryge Petersen i marts 2006, da han var i Agtrup for at holde et amtsfordrag for SSF (Sydslesvigsk Forening) Sydtønder amt. Han sagde at alt materiale fra undersøgelsen dengang ikke længere eksisterede. Så alt hvad findes er det materiale, der er trykt i bogen fra 1975. Desværre havde vi kun en meget kort samtale. Derfor holdt jeg mig til det konkrete spørgsmål om materialet, men han virkede dog interesseret, da jeg nævnte undersøgelsen. Min vej førte derefter til kommunens forvaltning, til Amt Karrharde (på dansk: amtskommune kærhærred) i Læk, for at finde ud af de aktuelle indbyggertal i Agtrup, dog i de gamle kommunegrænser. Det viste sig dog, at det ikke var helt så let at komme frem til de aktuelle indbyggeretal, fordi der imidlertid har været en kommunereform, hvor de to kommuner Lillehorn og Agtrup blev sammenlagt under en ny kommune, ved navn Agtrup. Alle data og informationer var fællesdata fra de to oprindelige kommuner. Men jeg var heldig. På kommunens forvaltning var man så venlig at regne de aktuelle tal ud, idet deres EDB gav mulighed for at addere alle indbyggere fra de gader, som hørte til den gamle kommune. På den måde kom jeg frem til de aktuelle tal i kommunen.

Indbyggertal Lillehorn og Agtrup:

	Lillehorn			Agtrup (den gamle kommunegrænse)		
	kvinder	mænd	i alt	kvinder	mænd	i alt
1978	-	-	-	-	-	950
2007	87	89	176	665	732	1397

Mit mål med de udfyldte spørgeskemaer var så at komme så tæt som muligt på de 50%.

Minimum, for at undersøgelsen er brugbar er på 33%.

Situationen er dog ikke mere den samme som for 35 år siden. I dag er Agtrups indbyggere meget mere skeptiske over for en fremmede person ved døren end før, selvom jeg er en indfødt Agtruper. Jeg oplevede mange situationer, der ikke førte til et udfyldt spørgeskema og dermed heller ikke til et brugbart resultat for sprogundersøgelsen. Disse negative reaktioner var meget forskellige. Eksempelvis sagde folk, at de ikke var interesseret, eller de ville ikke

forstyres mens de spiste morgenmad (klokken var omkring elleve om formiddagen). Jeg blev nogle gange misforstået og man mente at jeg ville sælge noget ved døren eller måske troede de, at jeg kom fra et trosamfund og ville missionere. En del gange fik jeg også svaret ”Vi har ingen tid!”, og dermed lukkede døren sig, inden jeg fik en chance til yderligere forklaringer. Alt i alt er en undersøgelse meget tidskrævende og rummer meget besvær for at nå brugbare resultater. Jeg opnåede 468 besvarede spørgeskemaer, som svarer til 33,5 %, altså en tredjedel af befolkningen.

Trods alt det arbejde var det dog meget interessant at lære mange Agtrupere at kende, at se hvordan man lever i de forskellige kroge af byen og selvfølgelig var der mange hvor man ikke kunne gå videre uden en ordentlig snak, især når jeg mødte ældre indbyggere som kendte mig siden min barndom og ikke havde set mig i mange år. Jeg er i dag, lige som før, overbevist om, at Agtrup er en flot beliggende by med en smuk natur, med mange store træer og kvæg på markerne.

6. Personlige forudsætninger

Hvis jeg ser på Søren Ryges sprogbioграфи, som han beskriver den i sin bog, så er mine personlige forudsætninger særdeles anderledes end hos ham. Jeg havde nok kontakt med andre sprog, men i min barndom talte jeg faktisk kun højtysk og jeg kunne delvis forstå plattysk, som jeg havde hørt og lært i naboskabet. Her fandtes der nogle familier, som var plattysktalende (og det er de stadig).

De første sytten år af mit liv, var tysk primærsprog, som jo også er mit modersmål. Kun få gange prøvede jeg mig med at tale plattysk. Det ændrede sig med min første store kærlighed. Hun kom fra et konsekvent dansk talende sydslesvigsk hjem og familien lod mig klart erkende, at man forventede, at jeg hurtigst muligt lærte det danske sprog eller den dialekt, som familien talte, nemlig det sønderjyske. I praksis blev det gennemført ved idet man konsekvent talte dansk, henholdsvis sønderjysk, til mig, uanset om jeg forstod sproget eller ikke. I den første tid havde det til følge, at jeg ikke kunne deltage i familiens kommunikation. Efter 3 år begyndte jeg at forstå mere og mere og efter fire år i familiens omfavelse begyndte jeg at tale den sønderjyske dialekt. Efter den regulære skoletid tog min kæreste sig mod nord på uddannelse i Danmark, mens jeg stadig arbejdede i Tyskland. Det betød for mig personligt, at jeg mere og mere fik kontakt til rigsdansktalende mennesker. Jeg begyndte langsomt at lære sproget også ved hjælp af massemedier, som danske aviser og tidsskrifter eller dansk radio og fjernsyn (I de år faldt starten af den nye danske TV-station TV2). Det var en stor hjælp, at TV-udsendelser ofte viste den danske tekst, undertiden også i nyhedsudsendelser. På et møde med nogle danske gæster fik jeg så den respons, at mit sprog åbenbart havde et meget højt niveau. Jeg blev spurgt, hvorfor vi, som dansker, boede i Tyskland. Det var tidspunktet, hvor jeg vidste, at min accent var ved at forsvinde, for en modersmålstalende dansker ville udmærket høre, om jeg havde en accent eller ikke. Det var i årene mellem 1985 og 1990. 1994 giftede jeg mig med den sydslesvigske pige og vi har to drenge, som vokser flersproget op. De taler flydende dansk og tysk og forstår sønderjysk og plattysk, fordi det tit bliver talt hos bedsteforældrene og i naboskabet. Vores familiesprog var både tysk og rigsdansk, hvorved vi lagde vægt på det danske sprog, for tysk hørte vi (og især børnene) alle vegne i naboskabet og i min overvejende tysksprogede familie. De to kom så på den Danske skole i Læk og der er de stadig.

Den næste fase i min personlige sprogs udvikling skete så, da min kone døde ved et rideuheld i 2001. Jeg blev tvunget til at orientere mig på ny og så startede uddannelsen til lærer på

univeritetet i Flensborg, nærmere sagt til 'Grund- und Hauptschullehrer' med liniefagene matematik og dansk, som jeg håber at afslutte med den første del i løbet af i år. De sidste år har jeg allerede samlet en del erfaringer med undervisning, både med dansk som fremmedsprog og dansk som modersmål.

personlige sprogforhold i min barndom:

Jeg talte med ....

- ... mine forældre, bedsteforældre og søskende højtysk
- ... i skolen højtysk
- ... med naboer højtysk eller lidt plattysk
- ... med kammerater højtysk

personlige sprogforhold nu:

Jeg taler med ...

- ... min familie både rigsdansk og højtysk
- ... min mor og mine søskende højtysk
- ... min farbror og min tante rigsdansk og højtysk
- ... mine afdøde kones familie sønderjysk og rigsdansk
- ... med studerende og undervisere på universitetet rigsdansk i det danske institut, ellers højtysk
- ... med naboer højtysk, plattysk og rigsdansk
- ... mine venner højtysk og rigsdansk
- ... mine forbindelser til den danske mindretal rigsdansk
- ... mine forbindelser til det tyske mindretal højtysk

Personligt lægger jeg stor vægt på at bruge alle de sprog jeg taler ved enhver lejlighed, der byder sig. For eks. har jeg begyndt at spille teater på amatør-niveau med et hold, som spiller teaterstykker på sønderjysk ("Æ Amatøe"). Desværre må jeg i dag konstatere, at det er sjældnere end før, at man hører dialekt i dagligdagen og det gør det svært at bruge rigsdansk eller sønderjysk som daglig omgangssprog, den hyppige kontakt med dialekterne er ved at svinde og det gælder åbenbart begge de lokale dialekter (se undersøgelsen), plattysk og sønderjysk. For tiden favoriserer jeg fra den danske sprogfamilie rigsdansk, fordi det er det sprog, som er afgørende på universitetet på både det mundtlige og skriftlige område. Det gælder på samme måde for det tyske sprog, uddannelsessproget på universitetet er højtysk.

Den seneste udvikling, med hensyn til de sprog jeg allerede taler, er den nye partner jeg har fundet mig. Hun kommer fra Tyskland og har tysk som modersmål, men hun har levet flere år i både Frankrig og Spanien og taler begge sprog på godt niveau. Hun har allerede begyndt at lære det danske sprog. Personligt har jeg derfor planer om at lære mindst et af de to sprog, sikkert først spansk, da hun har familie boende der.

7. Oplysninger om Agtrup kommune

Agtrup kommune er i dag lidt større end i 1973, fordi kommunerne Lillehorn (på tysk: Lütjenhorn) og Agtrup blev sammenlagt i 1970erne. Men i undersøgelsen har jeg, så vidt muligt, arbejdet med eksakt den samme kommunegrænse, som det blev gjort i 1973. Det areal, som undersøgelsen blev gennemført i, er det samme som i den gamle undersøgelse. Det samlede indbyggertal for kommunen er i dag på 1573 (marts 2007). Ved hjælp af kommunens forvaltning på Amt Karrharde kunne vi finde frem til indbyggertallene fra de oprindelige kommuner Lillehorn og Agtrup: Lillehorn på 176 indbyggere og Agtrup på 1397 indbyggere, hvoraf 665 er kvinder og 732 mænd. Det samme gælder kommunens geografiske størrelse. Agtrup med Lillehorn har en størrelse på 2990 ha, men undersøgelsen kun blev gennemført på det gamle kommuneareal, som er 2038 ha stor.

Desværre kunne jeg ikke få så detaljerede oplysninger, som i den gamle undersøgelse.

Borgermesteren Hannelore Schulze havde ganske enkelt ikke de oplysninger, jeg ønskede, så her kommer de tal, jeg kunne finde. I forskellige beskrivelser om Agtrup er der stadig tale om en landbrugspræget kommune. Derfor var jeg meget interesseret i at finde på de aktuelle tal aktive landbrug i kommunen. 1973 fandtes i Agtrup 93 landbrug, hvoraf 55 havde det som eneste erhverv, 20 som deltids erhverv og 18 som bierhverv. I alt var 109 personer beskæftiget ved landbrug. Jeg kunne oplyse, at der i dag er ca. 23 landbrug tilbage, heraf er ca. 4 deltids erhverv eller bierhverv. Tallene fik jeg gennem et interview med en gårdejer fra kommunen.

En af de største lokale arbejdsgivere var inden den kolde krigs bortfald det tyske Bundeswehr. Der var placeret en stor NATO-flyveplads i Læk (nabokommune af Agtrup), en stor kaserne i Stadum (ca. 10 km fra Agtrup) og adskillige militær-depoter i den nærmeste omegn. I dag ser situationen således ud, at mange arbejdspladser i Bundeswehr bort faldt med de ændrede strukturer, som nok hovedsaglig skyldes to punkter:

Fordeling erhvervsaktive 2004 i Nordfriesland	
landbrug	2,3 %
el- og vandforsyning	1,7%
producerende erhverv (industri, trykkeri, maskinbygning, o. a.)	8,1%
byggebranche	8,7%
handel og gastronomi	30,8%
traffik og telefon	4,3%
bank og forsikring	2,5
offentlig forvaltning	12,5%
offentlig og private servicefag	22,0%
i alt	100% = 45650

bortfald af den kolde krig og Tysklands genforening. Måske skal der også nævnes at med udvidelsen af den Europæiske Union er Tyskland heller ikke længere et EU-grænseland og derfor endnu mindre behov for en stor armé. Den primære opgave af arméen er i dag heller ikke mere grænsesikring, som det var i 1970erne.

Den aktuelle arbejds- og erhvervssituation kunne jeg få fra Kreis Nordfriesland for året 2004 (se tabellen). I dag er udviklingen den, at kun få personer arbejder i landbrug og udviklingen peger på endnu færre mennesker i branchen. Selvfølgelig er kommunen landbrugspræget, men åbenbart ikke længere i erhvervet. Fleretallet af indbyggere har kun få eller ingen berøring med landbrug længere, det var sikkert anderledes i 1973.

8. Om de enkelte sprog

Højtysk:

Her ment som nationalsprog og samtidig det fælles skriftsprog, for hele tyskland. Det er det sprog, som er standard i det offentlige, i TV, radio og aviserne. Højtysk er normen i undervisning på både den tyske fleretalskole og den danske mindretalskole, som sådan defineret i de slesvig-holstenske (og andre delstaters) læseplaner. Begrebet 'højtysk' findes ikke på dansk, men det er den fra tysk overførte betegnelse for det fælles tyske sprog. Med andre ord det fælles tyske sprog uden dialektale træk.

Rigsdansk:

Det danske sidestykke til højtysk. Her ment som den standardsprog, der bliver formidlet og undervist på de danske mindretalskoler. Det er især tale om den variant, som er tilladt indenfor for eks. fjersyn og radio, eller det offentlige liv i Danmark. I Agtrup er det mest at høre fra de børn, der går i den danske skole i Læk, fordi lærerne formidler, ifølge de gældende læseplaner, det tale- og skriftsprog i overensstemmelse med de danske normer og regler. I dag er oven i købet kun få lærer i stand til at tale sønderjysk og endnu færre kender til den lokale mellemslesvigske dialekt, fordi de stammer fra andre regioner i Danmark.

Sønderjysk:

Her mener jeg den dialekt sønderjysk, som bruges syd for den dansk-tyske grænse. Den moderne betegnelse af den dialekt der bliver talt her i Agtrup er nok mellemslesvigske (efter forskerne Pia Quist og Gitte Gravengaard, Københavns Universitet. Netsted: <http://dialekt.dk/dialekter/dialektkort/dialektomraader/>) . Men der findes forskellige definitioner på den sproglige kvalitet, som jeg her ikke vil gå nærmere ind på. I den forbindelse vil jeg holde mig til Søren Ryges definition for den lokale dialekt, som han beskriver den: ”Særlige kendetegn: manglende stød, diftongering og foranstillet artikel. Det sønderjysk, der tales i Agtrup, minder meget om det, der i øvrigt tales i de vestlige egne af Sønderjylland (Tønder, Ribe).”

Plattysk:

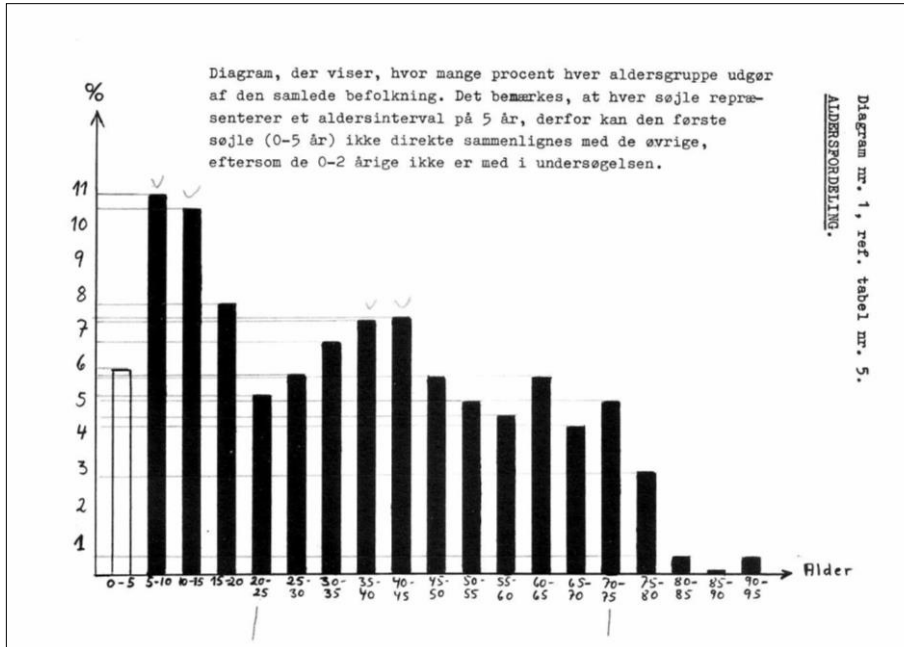
På tysk "Niederdeutsch" (eller Plattdeutsch) bliver talt af en del familier i Agtrup. Også her er problemet, at der findes en lang række dialekter, der ligner meget hinanden. Her i undersøgelsen er der udelukkende tale om den lokale variant af plattysk (kan også betegnes som nedertysk, men her holder jeg mig til betegnelsen plattysk).

Frisisk:

Frisisk bliver talt af frisere, som bor i nabokommunerne vest for Agtrup. Frisisk findes i Agtrup hovedsagelig fordi der for eks. er enkelte personer, der flyttede hertil eller fordi de blev gift med en Agtruper. Det vil sige, vi kan ikke betragte frisisk som et fremmedsprog og ligesom i undersøgelsen fra Søren Ryge Petersen 'et stærk begrænset men integreret' sprog i Agtrup. Sproget findes her, fordi kommunen Agtrup ligger så tæt ved de områder, hvor der bliver talt frisisk, med det til følge, at nogle personer taler og forstår det.

9. Aldersfordeling før og nu

På diagrammet for neden ses den aldersfordeling fra den første undersøgelse i 1973 (S.R.P.:

”Dansk eller Tysk?”

Diagram nr. 1, s.

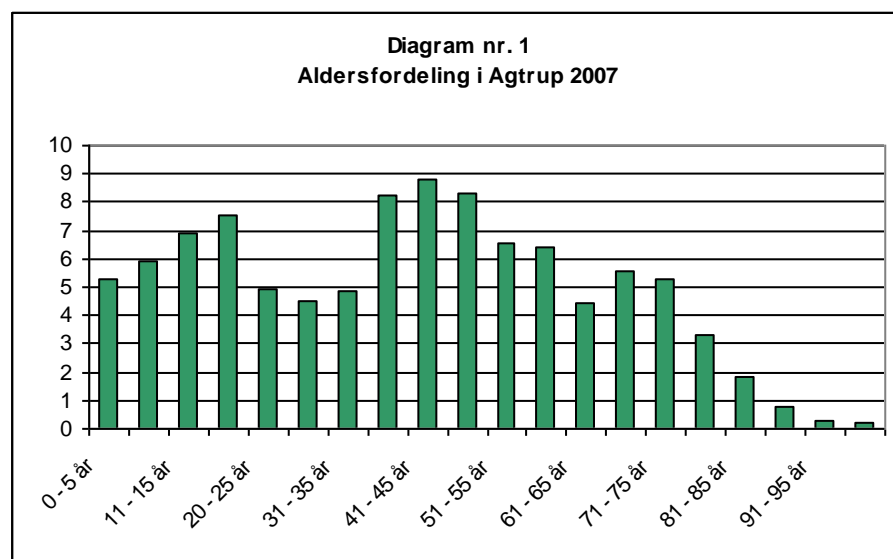
42).

I undersøgelsen fra 2007 er søjlerne skubbet med tidsrummet til undersøgelsen fra 1973, nemlig 34 år. På det ældre diagram kan ses nogle fordybninger, som

hovedsagligt skyldes anden verdenskrig. Påfaldende er ligeledes, at man til den tid stadig kan tale om en alderspyramide, til gengæld er pyramideformen ved den aktuelle undersøgelse erstattet af nærmest en svampeform, tilsvarende til hele befolknings demografiske udvikling i vestlige lande, som Danmark og Tyskland jo er. Men der er stadig en tydelig bølgeform som bl. andet som følge af de to verdenskrigene, og denne bølge fortsætter og er synlig over flere generationer. Man kan se at mellemrummet svarer omtrent til en generation, dvs. ca. 25-30 år.

I øjeblikket er

situationen den at antallet fødsler er faldende og konsekvenserne kan man tydelig mærke på såvel den tyske som den danske skole med faldende antal elever ved indskoling. I det

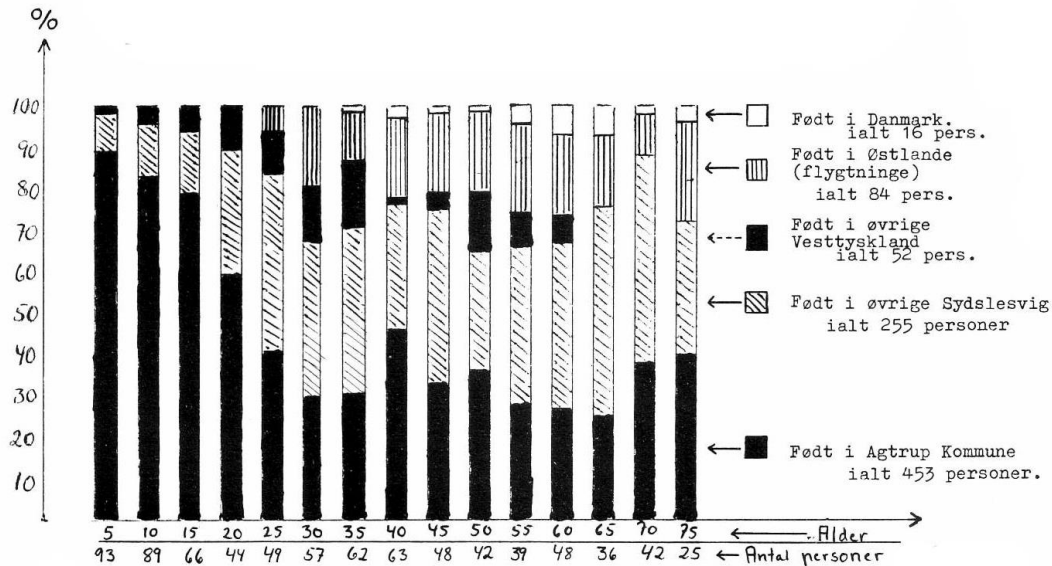
kommende skoleår 2007/2008 er færre børn tilmeldt i skolerne end i årene før. I den danske

skole i Læk bliver man nød til at slå klasser sammen, fordi der er færre og færre børn de sidste år. De intervaller mellem aldersgrupperne i de enkelte diagrammer, som jeg brugte i undersøgelsen, er forskellige og forklares nærmere ved de enkelte diagrammer (hhv. i afsnit "Oversigt over diagrammerne"), specielt ved sproglige fænomener som tydeliger kan ses mellem de unge og ældre. Hvis diagrammer skal sammenlignes med resultater fra 1973 holdt jeg mig til det dengang brugte format. Det sikrede at forskellen mellem de to undersøgelser blev så synlig som mulig.

En aldersfordeling fra Agtrup med inddeling i mænd og kvinder kan ses i bilaget, men det har i de senere sproglige undersøgelser kun mindre betydning og konsekvenser, fordi der ikke findes konkrete forskelle i undersøgelsen med hensyn til køn. Men i andre sprogundersøgelser kan kønsforskelle være af stor betydning.

10. Fødested

Diagram Nr. 2 i Søren Ryges undersøgelse viser i procent, hvordan aldersgrupperne fordeler sig på deres fødesteder. En ikke ubetydelig del af befolkningen er kommet til Agtrup fordi de

er flygtninge fra de tidligere tyske østlande. Det gælder selvfølgelig kun for personer, der er født inden 1945. Efter dette tidspunkt forsvinder andelen af flygtninge fuldstændig og de efterfølgende generationer af denne befolkningsgruppe går op med resten af befolkningen. I den aktuelle undersøgelse har jeg også valgt at slå aldersgruppen over 75 sammen til én gruppe. I det aktuelle diagram har jeg foretaget nogle forandringer i forhold til det gamle

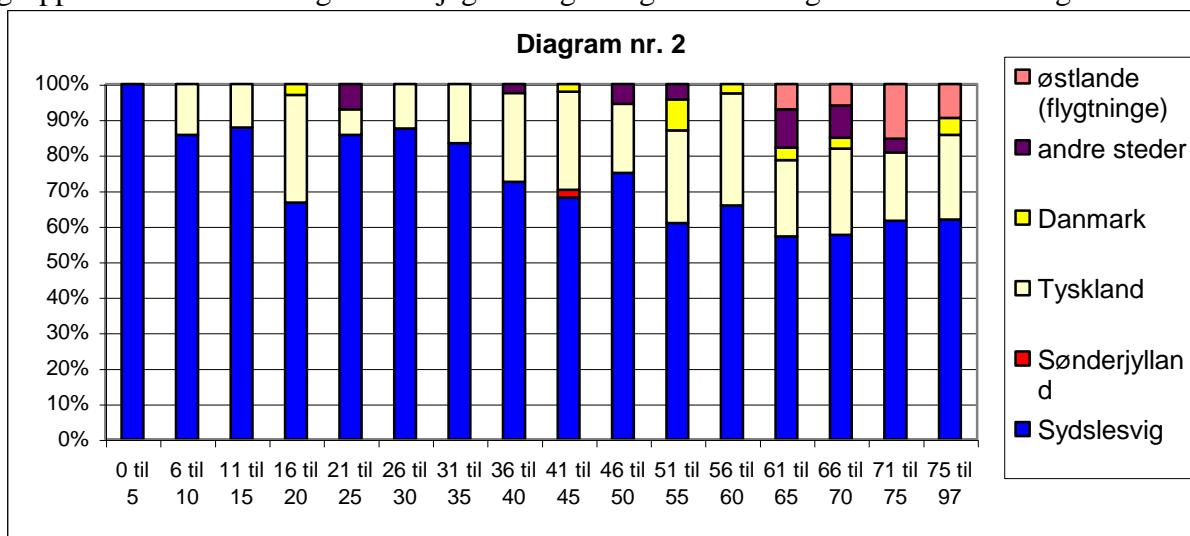

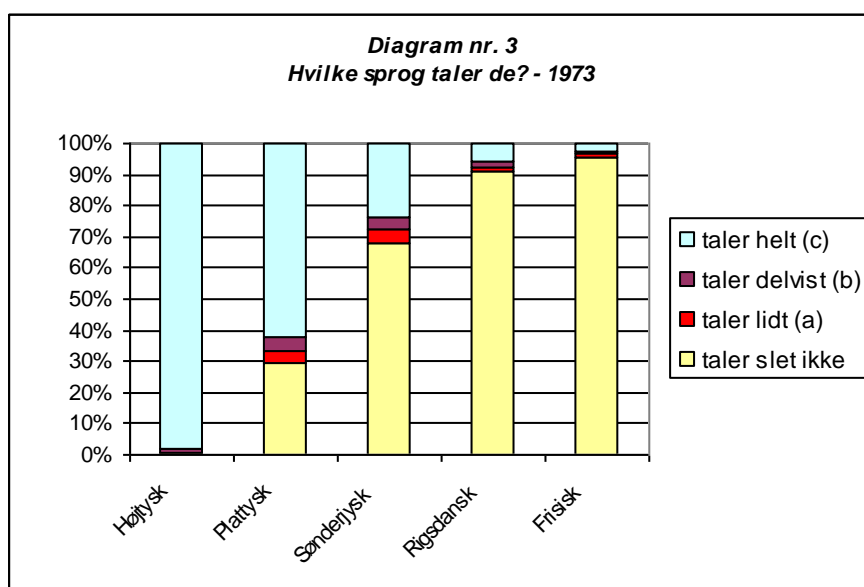
diagram. Jeg indførte en ny gruppe kaldet 'andre steder' for personer, der kommer fra lande som ligger i områder der ikke har været relevant for undersøgelsen for 34 år siden. Det drejer

sig for eks. om mennesker der kommer fra Kasakhstan eller fra forskellige europæiske lande, såsom England, Østrig eller Grækenland. I alt er gruppen 11 personer stor. Et andet problem var opdeling mellem mennesker, der er født i Agtrup eller i Sydslesvig. Jeg har besluttet mig for den løsning, at slå de to grupper sammen, fordi udviklingen i de sidste årtider er, at den næsten alle fødsler foregår på et af de omliggende sygehuse, som ligger i Nibøl eller i Flensborg. Denne gruppe, 'født i Sydslesvig', er derfor ikke videre specificeret, som det var i 1973.

11. Hvilke sprog taler De?/ Hvilke sprog forstår De?

a. Hvilke sprog taler De?

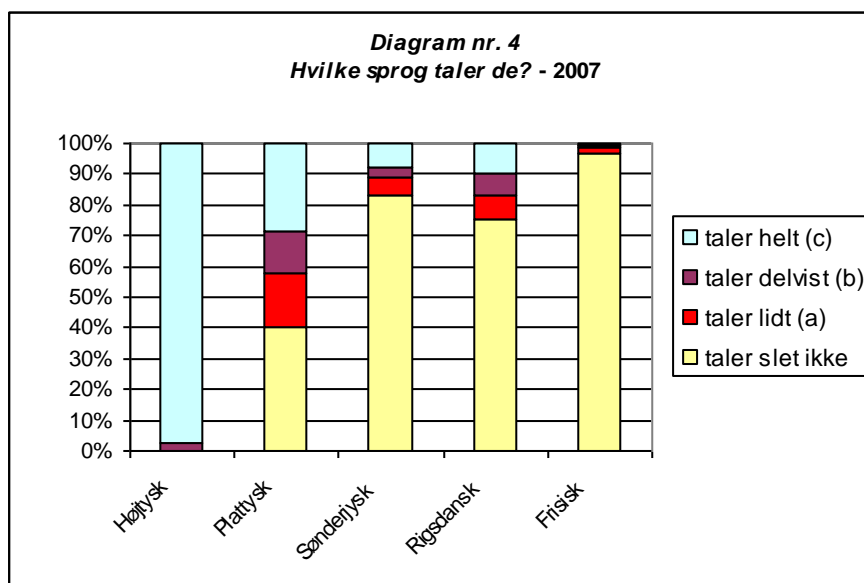
Situationen har i de sidste 30 år ændret sig på en sådant måde, at dialekterne plattysk og sønderjysk bliver mindre talt end før. Især hvis man undersøger aldersgruppen under 30 år er

tilbagegangen tydelig at se. Højtysk og frisisk er forholdsvis konstant og har ikke ændret sig meget i forhold til 1973.

Rigsdansk er steget fordi man har begyndt at undervise dansk i de tyske skoler, på gymnasier og

realskoler, men i mindre omfang på hovedskoler (Note: I Tyskland har man efter 4. klasse et tredelt skolesystem: gymnasium, realskole og hovedskole, som eleverne bliver fordelt på).

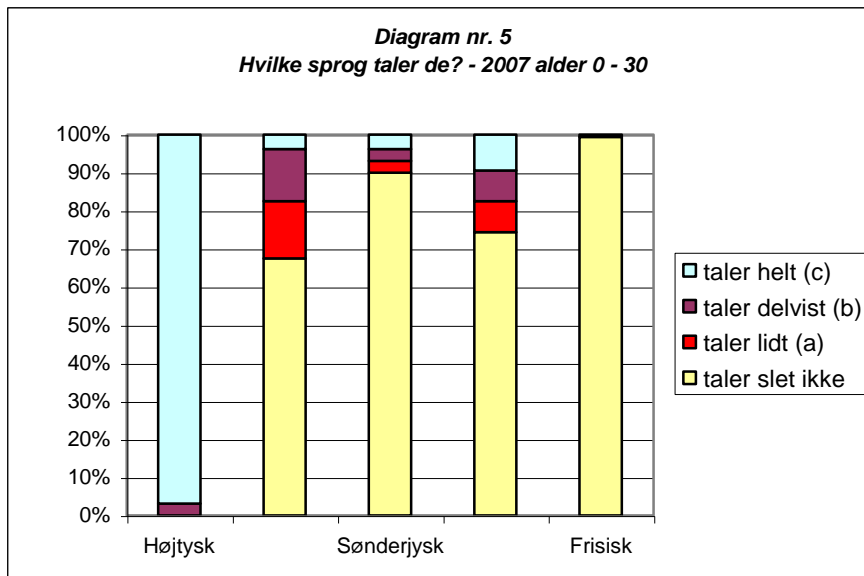

Det fører til en stigende grad dansktalende i kommunen. Kun enkelte personer i kommunen kunne ved ingen af de fem sprog krydse *helt*, af forskellige grunde. To personer stammede fra andre europæiske

lande, 2 personer havde sprogvanskeligheder pga. psykisk handicap og ved en del børn mente forældrene at den sproglige udvikling ikke svarede helt til alderen og derfor fik de kun en *delvist* i undersøgelsen. I alt er der 14 personer i undersøgelsen, der ikke kunne krydse *helt* ved en af de fem efterspurgte sprog. Frisisk bliver der kun talt af personer, der er flyttet hertil

fra de omegne, hvor der bliver talt frisisk. Det er også grunden til, at der ikke er meget forandring at se i de tal.

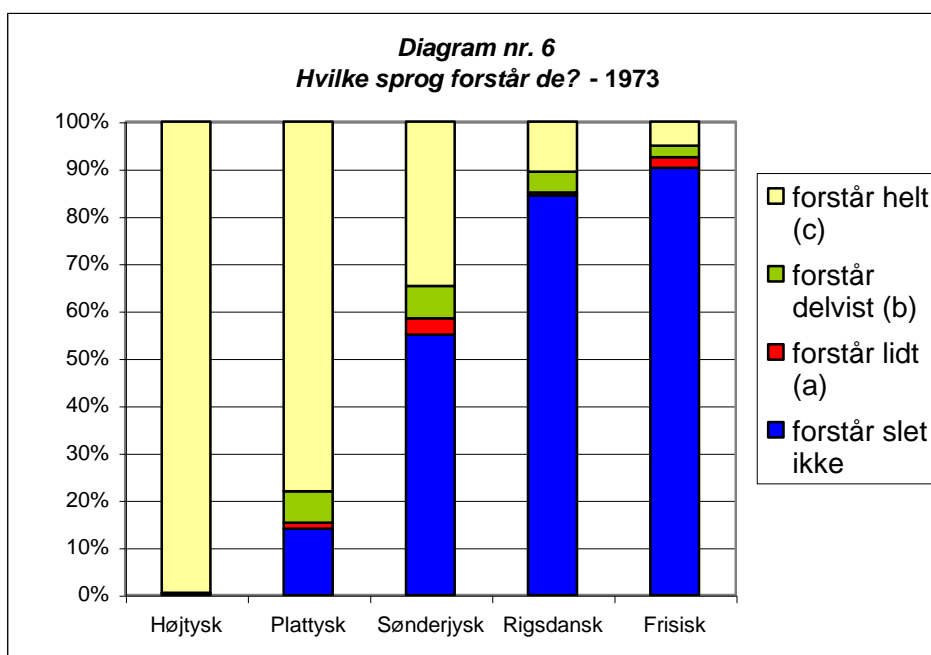
Markant er forandringer ved de to dialekter sønderjysk og plattysk. 1973 talte 62% af befolkningen plattysk under *taler helt*. I 2007 er gruppen, der taler plattysk ved *taler helt*,

smeltet ned på 28,5% og hvis man ser nærmere på aldersgruppen mellem 0-30, så kommer vi ned på 3,7% der taler plattysk helt. Og det selv om man har forsøgt at arbejde med plattysk i skolerne i undervisningen, det er

så til gengæld forklaringen på, at der er en del personer mellem 0-30 der er i felterne *taler lidt* og *taler delvist*.

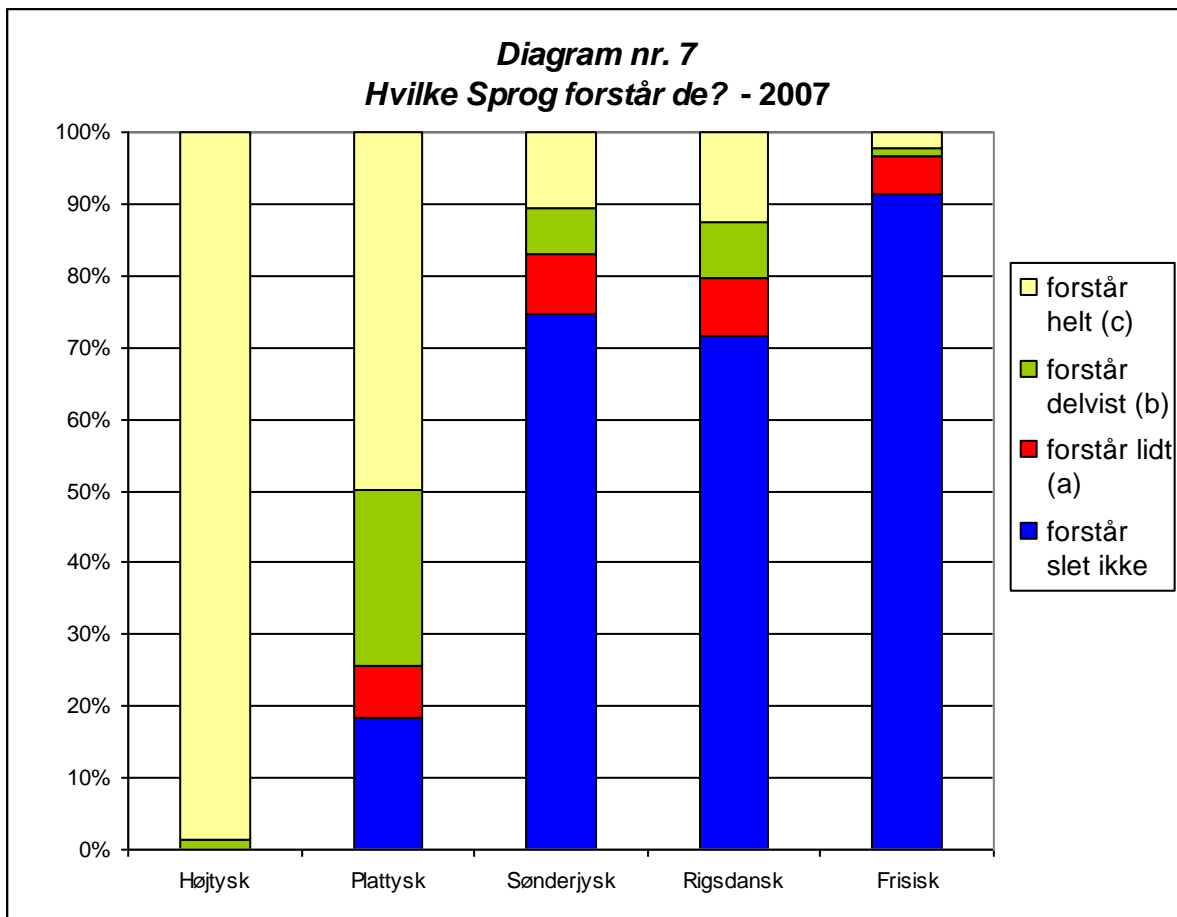
En lignende dramatisk nedgang af dialektsprog kan vi finde ved sønderjysk. 1973 var der under feltet *taler helt* 23,5%, 2007 gik tallet ned på 7,5% og i aldersgruppen 0-30 er vi ned på 3,7% af befolkningen, der taler sønderjysk.

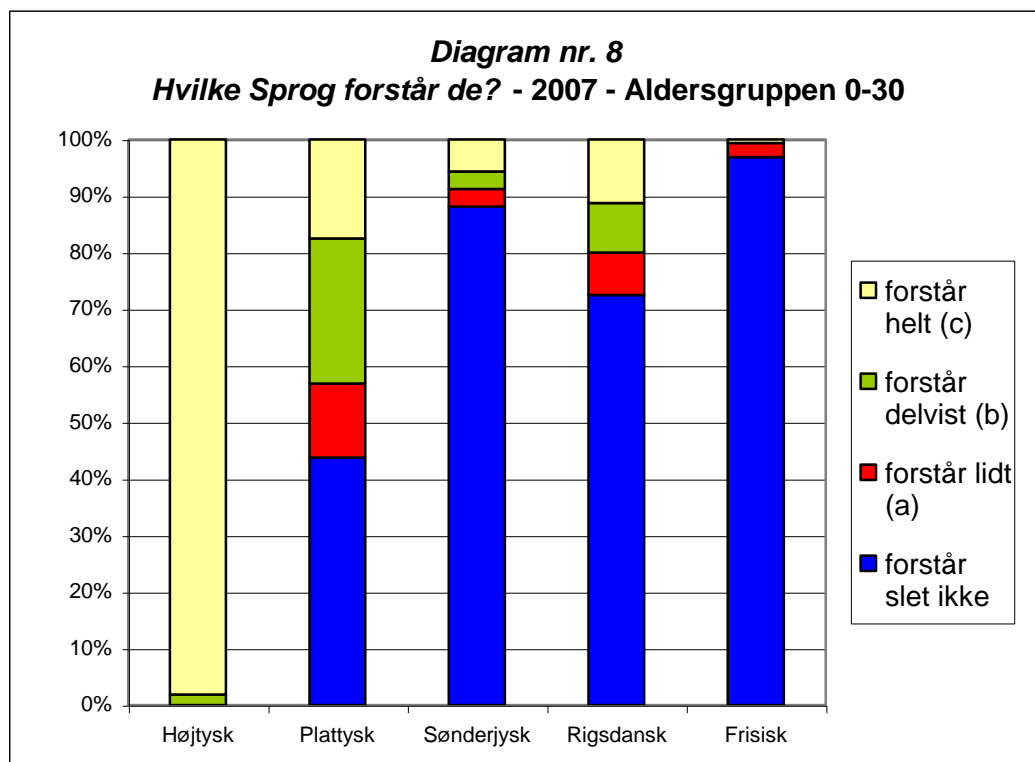
b. Hvilke sprog forstår De?

Spørgsmålet "Hvilke sprog forstår De?" viser ikke et andet billede end diagrammet fra "Hvilke sprog taler De?".

Ligeledes kan man klart erkende, at dialekterne sønderjysk og plattysk viser en regression. Plattysk har en

tilbagegang, i 1973 havde *forstod helt* 78%, det faldt så ned på 50% i 2007 og i aldersgruppen 0-30 går det tal så ned på 17,5%. Ved sønderjysk ser det ikke anderledes ud. Vi har en tilbagegang under feltet *forstår helt* 34,7% i 1973 og 10,7% i 2007. I gruppen 0-30 er der kun 5,6% tilbage.

12. Sprogkombinationer

Diagram nr. 9 (ref.til diagram nr. 5 fra 1973)

Taler/forstår sprogene helt

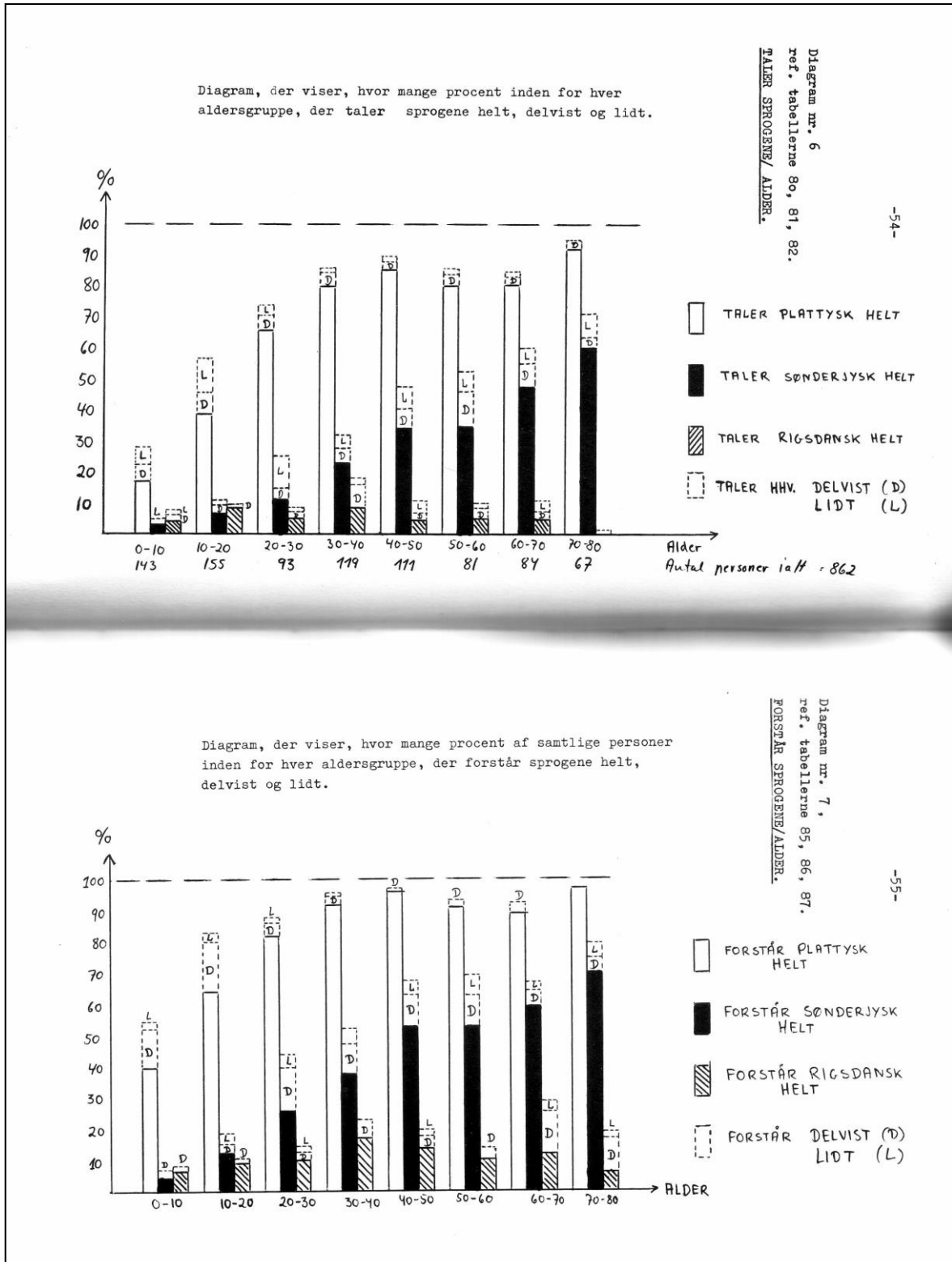
Sprog-kombinationer	taler helt		taler helt		forst. helt	forst. helt %	forst. helt	forst. helt %
	1973	% 1973	2007	% 2007				
Rigsdansk	2	0,23	1	0,22	0	0,00	1	0,22
Sønderjysk	1	0,12	0	0,00	1	0,12	0	0,00
Rigsdansk + Sønderjysk	2	0,23	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Plattysk	8	0,93	1	0,22	3	0,35	0	0,00
Plattysk + Sønderjysk	5	0,58	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Plattysk + sønderjysk + rigsdansk	1	0,12	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Højtysk	296	34,34	297	64,71	174	20,19	204	44,06
Højtysk + rigsdansk	11	1,28	16	3,49	7	0,81	11	2,38
Højtysk + sønderjysk	6	0,70	3	0,65	2	0,23	2	0,43
Højtysk + sønderjysk + rigsdansk	8	0,93	10	2,18	5	0,58	12	2,59
Højtysk + plattysk	322	37,35	101	22,00	357	41,42	181	39,09
Højtysk + plattysk + frisisk	15	1,74	1	0,22	17	1,97	6	1,30
Højtysk + plattysk + rigsdansk	4	0,46	7	1,53	5	0,58	10	2,16
Højtysk + platt. + rigsd. + fris.	1	0,12	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Højtysk + plattysk + sønderjysk	158	18,33	10	2,18	199	23,09	9	1,94
Højtysk + platt. + sønderj. + fris.	4	0,46	2	0,44	18	2,09	2	0,43
Højtysk + platt. + sønderj. + rigsd.	18	2,09	10	2,18	65	7,54	24	5,18
Højt. + platt. + sønderj. + rigsd. + fris.	0	0,00	0	0,00	9	1,04	1	0,22
I alt	862	100,00	459	100,00	862	100,00	463	100,00
mangler			9				5	

I en kommune som Agtrup, med det store antal af sprog, er der flere kombinationer af sprog muligt. Der er 30 forskellige kombinationsmuligheder af disse fem sprog. I tabellen for oven ses kun de kombinationer, som også blev undersøgt i 1973. I denne konsekvens mangler der nogle enkelte, fordi der f. eks. er 9 personer der overhovedet ikke har et kryds under punkt taler helt ved et af de fem sprog.

Egentlig behøver diagrammet ikke kommenteres, men der findes tre linier, som jeg ikke kan lade stå ukommenteret. I linien med sproget *højtysk* kan man se en fordobling, som skyldes dialekternes tilbagegang. Det er allesammen personer, som før fandtes i sprogkombinationen *højtysk + plattysk*, hvor andelen gik ned og sprogkombinationen *højtysk + plattysk + sønderjysk*, hvor vi også finder en drastisk tilbagegang (felterne er farvede).

13. Taler eller forstår sprogene/alder

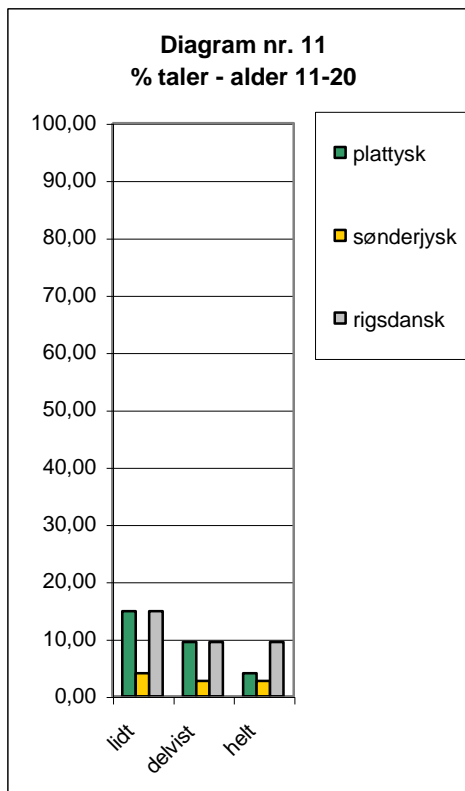
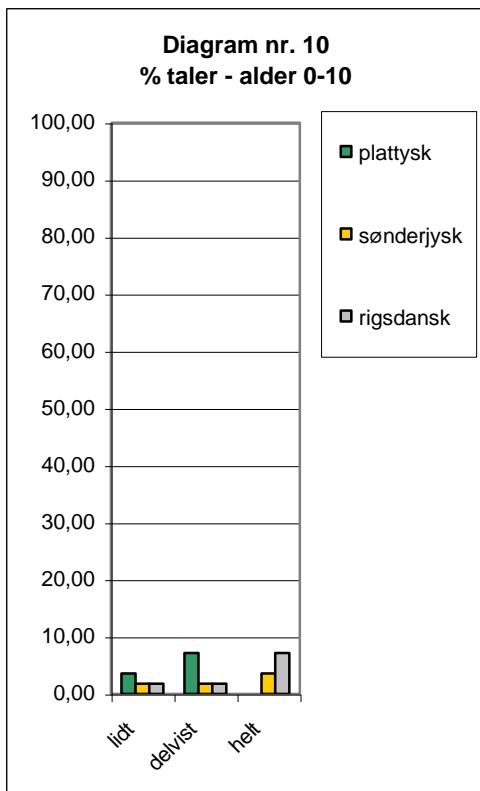
At undersøge forholdet mellem sprogene og alder var lidt mere indviklet end jeg havde forventet. I den gamle undersøgelse er det diagrammerne nr. 6 og nr. 7, vi her vil kigge på. De aktuelle tal er gengivet på en lidt anderledes måde end dengang, men derfor ikke mindre

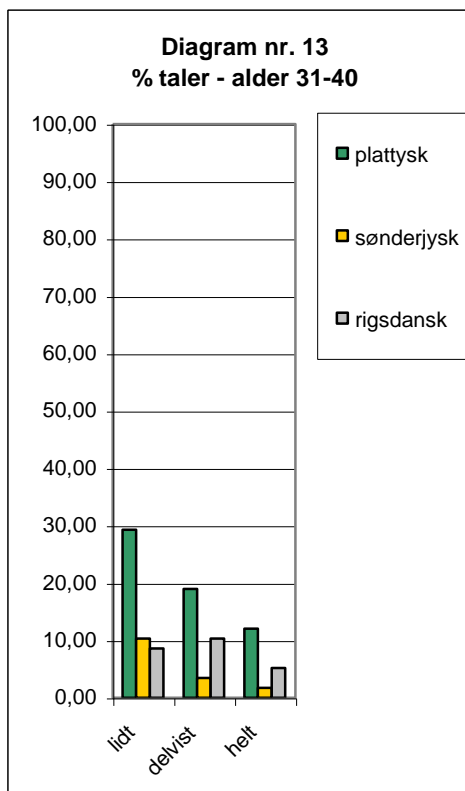
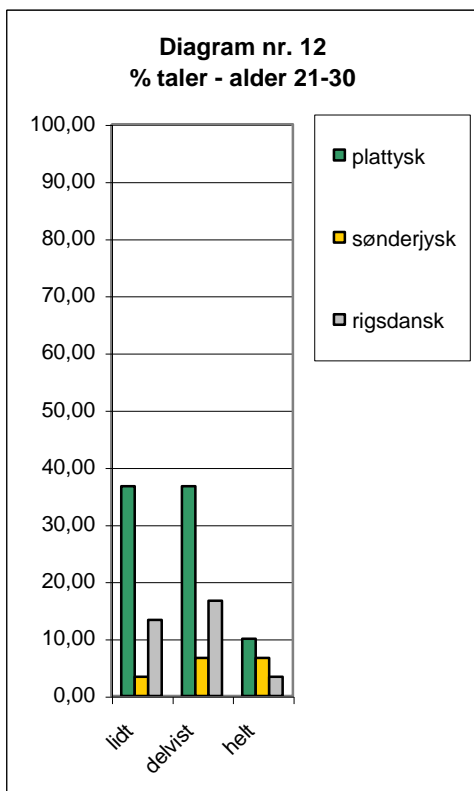
Diagram, der viser, hvor mange procent af samtlige personer inden for hver aldersgruppe, der forstår sprogene helt, delvist og lidt.

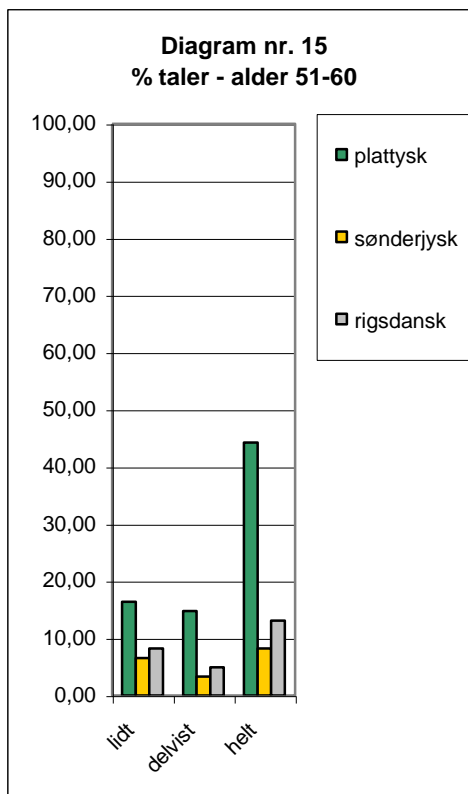
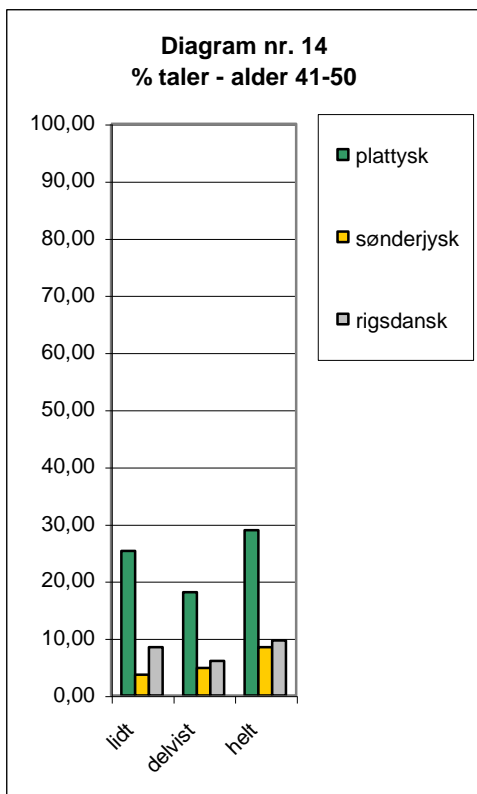
Diagram nr. 7,
ref. tabellerne 85, 86, 87.
FORSTÅR SPROGENE/ALDER.

-55-

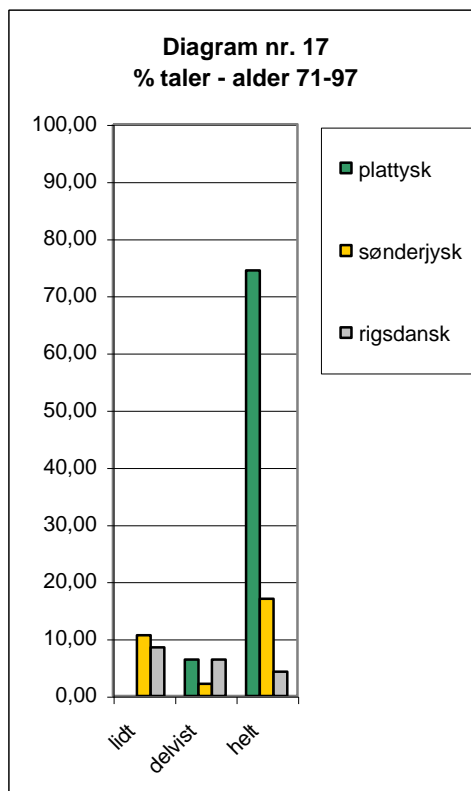
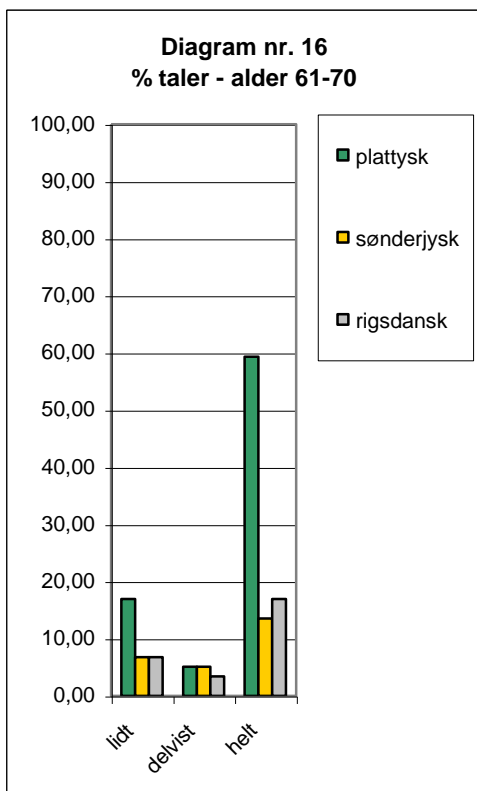
overskuelig. Diagrammerne handler om de tre sprog plattysk, sønderjysk og rigsdansk, men hver aldersgruppe har fået sit eget diagram, dvs. det er i alt 2 gange 8 diagrammer, 8 om taler sprogene /alder og 8 fortår sprogene /alder.

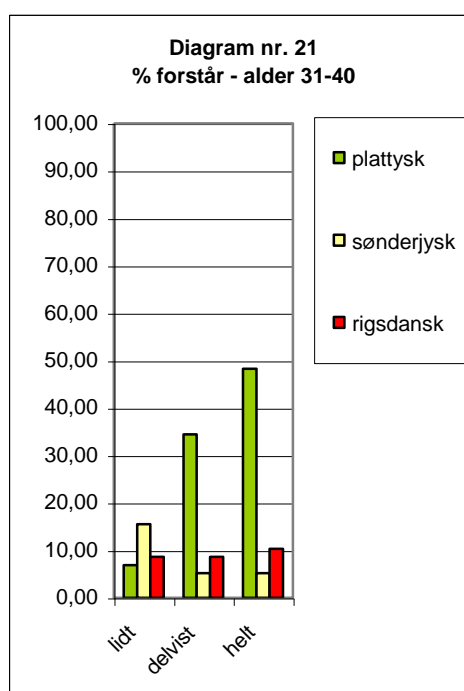
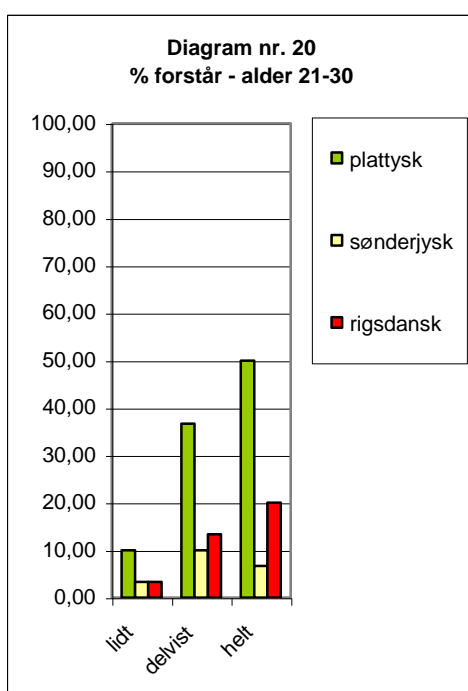
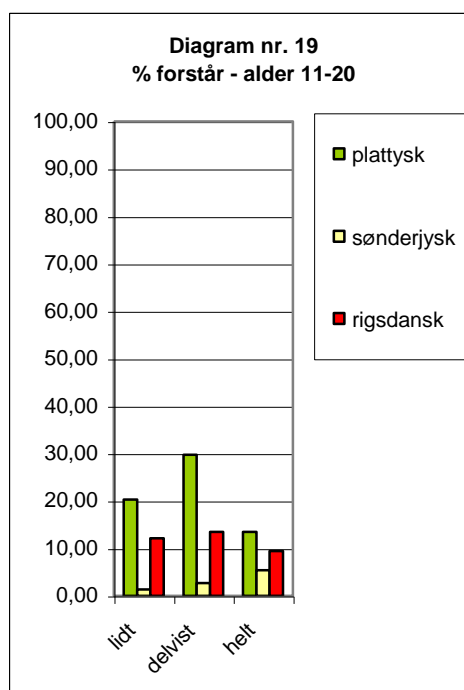
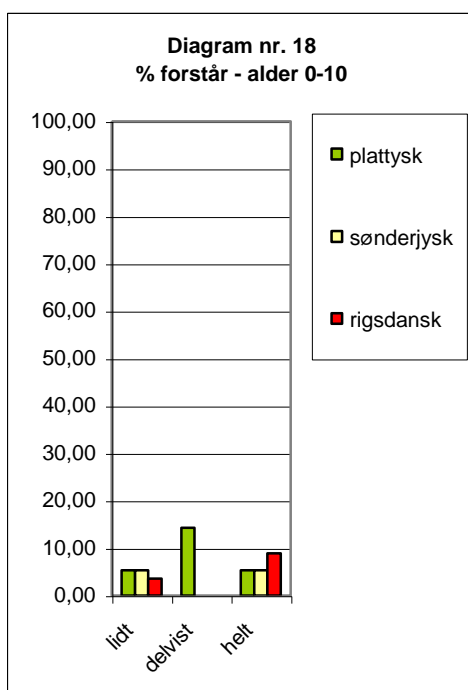

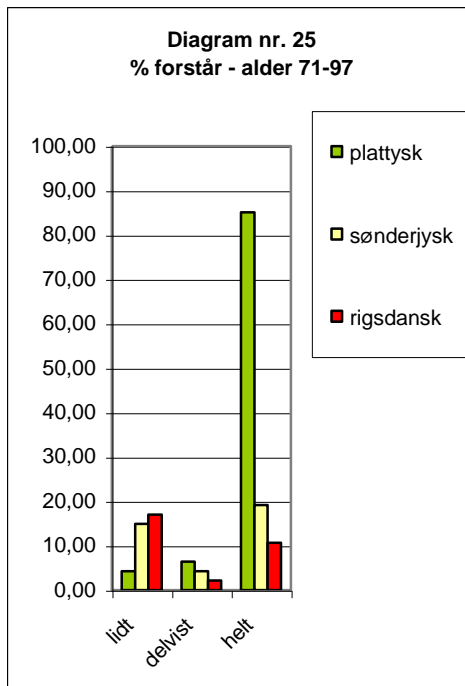
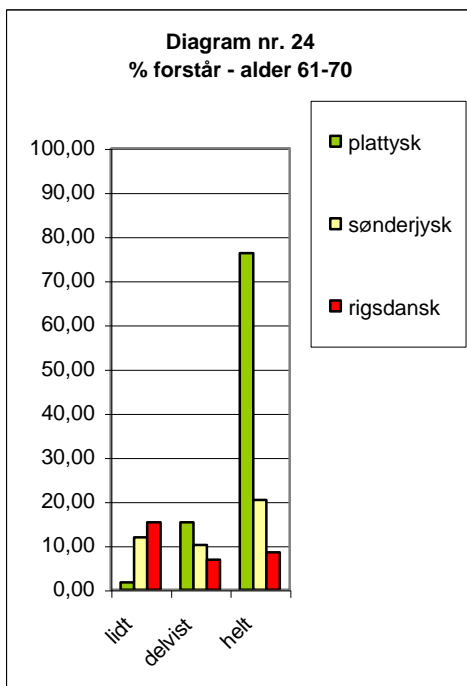
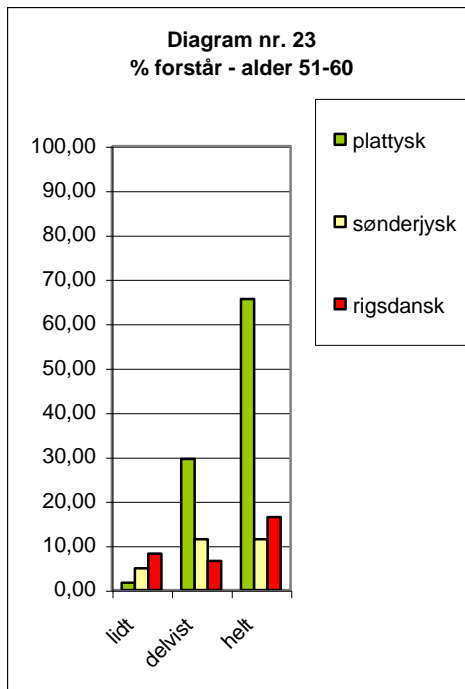
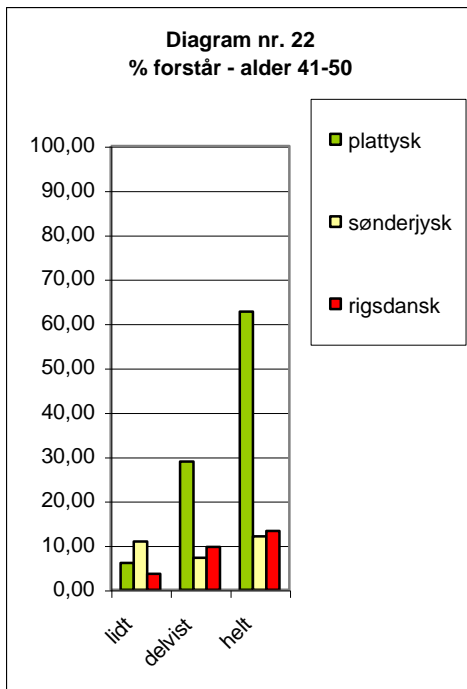
Nu skulle man jo forvente at man her kan genfinde søjler, der fandtes for 35 år siden, men dem leder man forgæves efter. Dette betyder, at en del personer har tabt evnen til at tale eller forstå et eller flere sprog, hhv. en eller flere dialekter, fordi vi ikke finder de forventede tal personer, der taler eller forstår en dialekt helt. Det er altså ikke kun de yngre aldersgrupper,

der

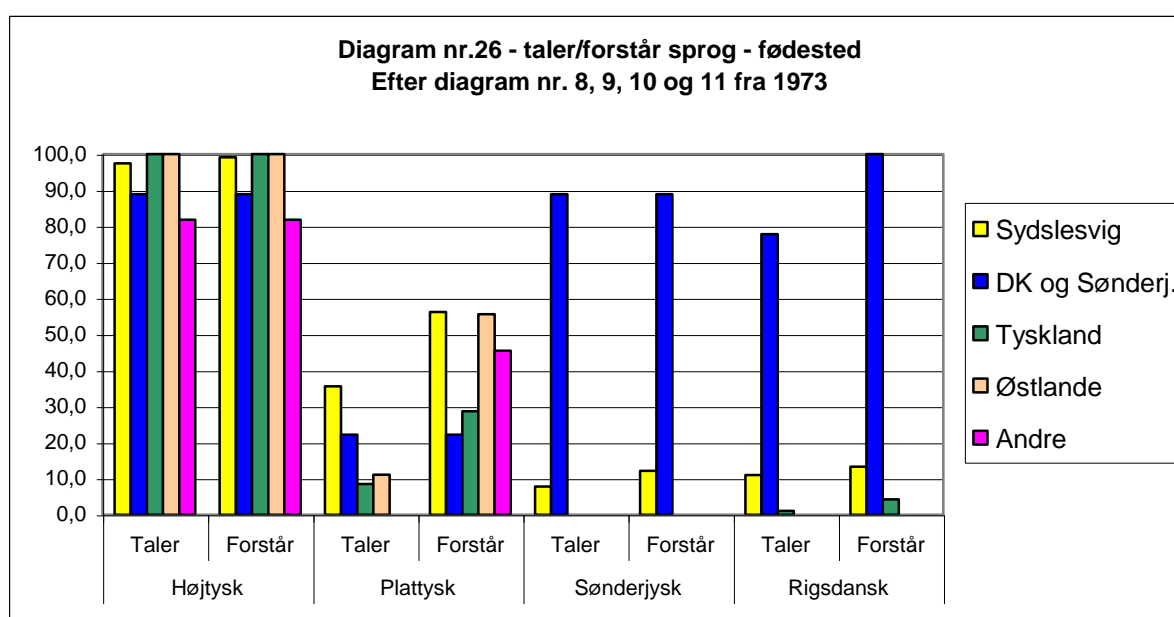
har et tab af sproglig formåen, der er en vis del ældre mennesker, der simpelthen har holdt op med at tale de sprog, som man talte eller forstod for 35 år siden. Diagrammerne viser, ligesom i 1973, at højere aldersgrupper har en højere procentsats *taler sprog*. Eksempeltvis kan vi kigge på aldersgruppen 30-40 i undersøgelsen fra 1973, hvor vi finder ca. 25% af befolkningen, der taler sønderjysk helt. I den nye undersøgelse har grupperne 61-70 og 71-97 kun en procentsats på 13,5% og 17%, der taler sønderjysk helt. Denne udvikling kan også ses på diagrammerne forstår sprog/alders (diagrammerne nr. 18 til 25).

13. Taler eller forstår sprogene/fødested

I det forrige afsnit kom vi til en del ekstra diagrammer for at anskueliggøre forholdene mellem tale hhv. forstår et af sprogene i relation til alder. Ved det følgende diagram var det efter min mening formålstjenligt at sammenfatte diagrammerne fra 1973 nr. 8, 9, 10 og 11 til et stort diagram for at skildre forholdene mellem taler, hhv. forstår et af sprogene i relation til det sted man er født.

Note (gælder også for afsnit 'fødested'): Gruppeindelingen er den samme som i afsnit 'fødested', dvs. vi har i den aktuelle undersøgelse grupperne *Sydslesvig*, *Danmark og Sønderjylland*, (*øvrige*) *Tyskland*, *Østlande* (*flygtninge fra krigstiden*) og *andre lande* mens den gamle undersøgelse skelnede mellem *Østlande*, *Danmark* (*nord for den nuværende grænse*), *øvrige Vesttyskland*, *øvrige Sydslesvig* og *Agtrup kommune*. En anden grund til en ny inddeling af fødestederne er Tysklands genforening. Begrebet *øvrige Vesttyskland* falder af historiske grunde bort. I dag har vi enkelte indbyggere der stammer fra områder i det genforenede østlige Tyskland. Iøvrigt er forskellen mellem resultaterne fra 1973 mellem Agtrup kommune og det øvrige Sydslesvig kun meget lille og for undersøgelsens vedkommende urelevant. Under *andre lande* falder personer, der er født uden for alle andre områder for eks. England, Grækenland eller Kasachstan. Gruppen omfatter 11 personer. Gruppen af personer der er født i Danmark eller Sønderjylland omfatter 9 personer. Lidt uforventet var det, at 3 personer ikke taler rigsdansk helt, men i 1973 var procentsatsen endnu lavere end nu (taler: ca. 38%, forstår: ca. 50%), som jeg betragter som tegn på, at man i Danmark til den tid talte dialekt indbyrdes i højere grad end i dag.

Taler – forstår højtysk / fødested

Resultaterne svarer stort set til sidestykket fra 1973. Gruppen 'andre steder', som ikke var med i den gamle undersøgelse har en del personer, der ikke behersker det tyske sprog, men procentsatsen er forholdsvis høj som tegn på, at personer fra denne gruppe allerede bor i længere tid i Agtrup. De andre grupper har ikke forandret sig i forhold til før.

Taler – forstår plattysk / fødested

Den markante forskel til før er et væsentligt tab af evnen til at tale plattysk, som vi allerede kunne se andre steder. Dette tab kan ses over alle grupper. Gruppen med fødested i Sydslesvig havde for 35 år siden over 80%, der havde evnen til at tale plattysk helt. I dag er satsen faldet til 35,7%, dvs. en halvering. Her har gruppen 'andre steder' lært at forstå plattysk, mens de ikke kan tale sproget. Også det er et tegn på, at denne gruppe allerede er længe i kommunen (med 'er længe i kommunen' mener jeg her en tid, hvor man er i stand til at lære en dialekt, selv om standardsproget ikke er en persons modersmål).

Taler –forståf sønderjysk / fødested

Dette del af diagrammet rummer ingen overraskelser og svarer til forventningerne. Også her kan vi se at gruppen fra Sydslesvig har et stort tab. 1973 havde de to grupper 'Agtrup kommune' og 'øvrige Sydslesvig' ca. 30%, der talte sønderjysk og ca. 40%, der kunne forstå sproget. I dag har vi i gruppen født i 'Sydslesvig' 7,8% under 'taler sproget' og 12,2% under 'forstår sproget'.

Taler – forstår rigsdansk / fødested

Procentsatsen af personer, der taler og forstår rigsdansk er tydeligt højere i dag end før. 1973 havde personer, født i Danmark kun 40% der talte rigsdansk og 50%, der forstod rigsdansk helt. I dag er vi på hhv. 78% der taler helt og 100% der forstår helt. Den lille gruppe der taler og forstår rigsdansk helt, som er født i Tyskland, forklares ved, en del mennesker, der har deltaget i danskundervisningen på de tyske skoler, enkelte har lært sproget via danskkurser.

15. Hvor har De lært sprogene?

Diagram nr. 12 fra 1973 viser et samlet skema, som forklarer, hvor de fem sprog er lært. I den aktuelle undersøgelse er muligheden for en kombination ikke givet. Alle personer skulle

Diagram Nr. 12 fra 1973 - 'Hvor har de lært sproget?'

	ikke lært	lært andre steder	lært af forældre	lært af kammerater og naboer	lært i skolen, læreren	kombin.	har lært i alt	sum
højtysk	3	8	452	8	373	18	859	862
<i>højtysk %</i>	<i>0,35</i>	<i>0,93</i>	<i>52,44</i>	<i>0,93</i>	<i>43,27</i>	<i>2,09</i>	<i>99,65</i>	<i>100,00</i>
plattysk	182	35	282	343	0	20	680	862
<i>plattysk %</i>	<i>21,11</i>	<i>4,06</i>	<i>32,71</i>	<i>39,79</i>	<i>0,00</i>	<i>2,32</i>	<i>78,89</i>	<i>100,00</i>
sønderjysk	529	47	169	99	4	14	333	862
<i>sønderjysk %</i>	<i>61,37</i>	<i>5,45</i>	<i>19,61</i>	<i>11,48</i>	<i>0,46</i>	<i>1,62</i>	<i>38,63</i>	<i>100,00</i>
rigsdansk	763	38	10	1	44	6	99	862
<i>rigsdansk %</i>	<i>88,52</i>	<i>4,41</i>	<i>1,16</i>	<i>0,12</i>	<i>5,10</i>	<i>0,70</i>	<i>11,48</i>	<i>100,00</i>
frisisk	794	29	28	10	0	1	68	862
<i>frisisk %</i>	<i>92,11</i>	<i>3,36</i>	<i>3,25</i>	<i>1,16</i>	<i>0,00</i>	<i>0,12</i>	<i>7,89</i>	<i>100,00</i>

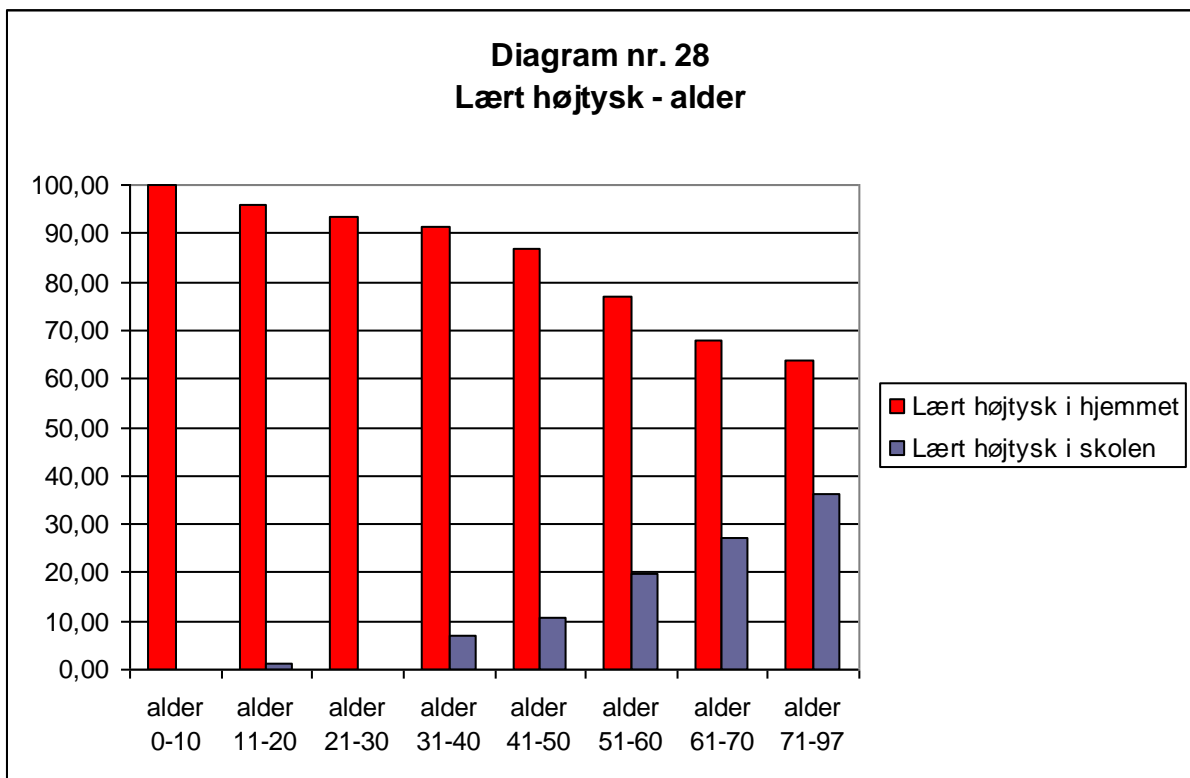
beslutte sig for en af de tilbudte steder, hvor de har lært det tilsvarende sprog. Som man kan se, udgjorde de højst omkring 2% af en gruppe og er dermed ikke relevante for undersøgelsens værdi.

Diagram Nr. 27 af den aktualiserede undersøgelse - 'Hvor har de lært sproget?'

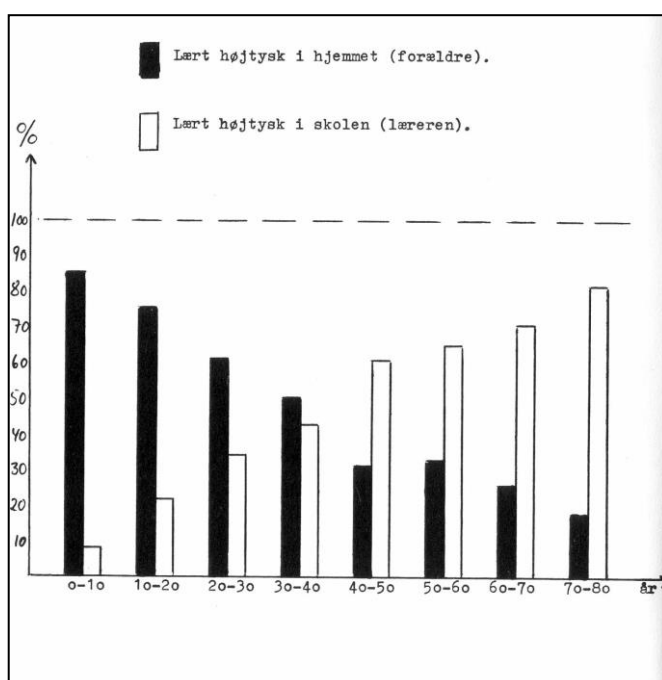
	ikke lært	lært andre steder	lært af forældre	lært af kammerater og naboer	lært i skolen, læreren	har lært i alt	sum
højtysk	0	2	397	10	59	468	468
<i>højtysk %</i>	<i>0,00</i>	<i>0,43</i>	<i>84,83</i>	<i>2,14</i>	<i>12,61</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>
plattysk	126	24	158	157	3	342	468
<i>plattysk %</i>	<i>26,92</i>	<i>5,13</i>	<i>33,76</i>	<i>33,55</i>	<i>0,64</i>	<i>73,08</i>	<i>100,00</i>
sønderjysk	374	17	39	27	11	94	468
<i>sønderjysk %</i>	<i>79,91</i>	<i>3,63</i>	<i>8,33</i>	<i>5,77</i>	<i>2,35</i>	<i>20,09</i>	<i>100,00</i>
rigsdansk	344	8	22	12	82	124	468
<i>rigsdansk %</i>	<i>73,50</i>	<i>1,71</i>	<i>4,70</i>	<i>2,56</i>	<i>17,52</i>	<i>26,50</i>	<i>100,00</i>
frisisk	444	6	9	8	1	24	468
<i>frisisk %</i>	<i>94,87</i>	<i>1,28</i>	<i>1,92</i>	<i>1,71</i>	<i>0,21</i>	<i>5,13</i>	<i>100,00</i>

I den aktualiserede undersøgelse er der sket nogle små forandringer. Det markanteste tal i skemaet er efter min mening den høje procentsats af personer, der har lært højtysk af

forældrene. Dette tyder på, at forældre mere og mere er gået over til at tale højtysk med deres egne børn. Det vil vi lidt senere i afsnit 'lært sprog/alder' se nærmere på, fordi det afhænger meget af, i hvilken generation man er vokset op i. Jeg vil her lige nævne at tallene i skemaet behøver ikke at være ens med tallene fra diagrammerne nr. 4 (Hvilke sprog taler De?) eller nr. 7 (Hvilke sprog forstår De?). Højtysk lærer man i skolen og i hjemmet, i dag mere i hjemmet end før. I dag er højtysk klart dominerende i skolen.

Diagrammet er faktisk en fortsættelse af udviklingen. Konsekvent trænger højtysk på planen

og allerede i flere aldersgrupper er det primært hjemmet, der formidler højtysk. Mange personer har fortalt mig, at de besluttede sig for hovedsagligt at tale højtysk med deres børn fordi de skulle have det nemmere i skolen. Mange betragtede og betragter det som problematisk, hvis et barn opvokser med mere end et sprog. Følgerne af denne overvejelse kan ses i undersøgelsens aktuelle resultater.

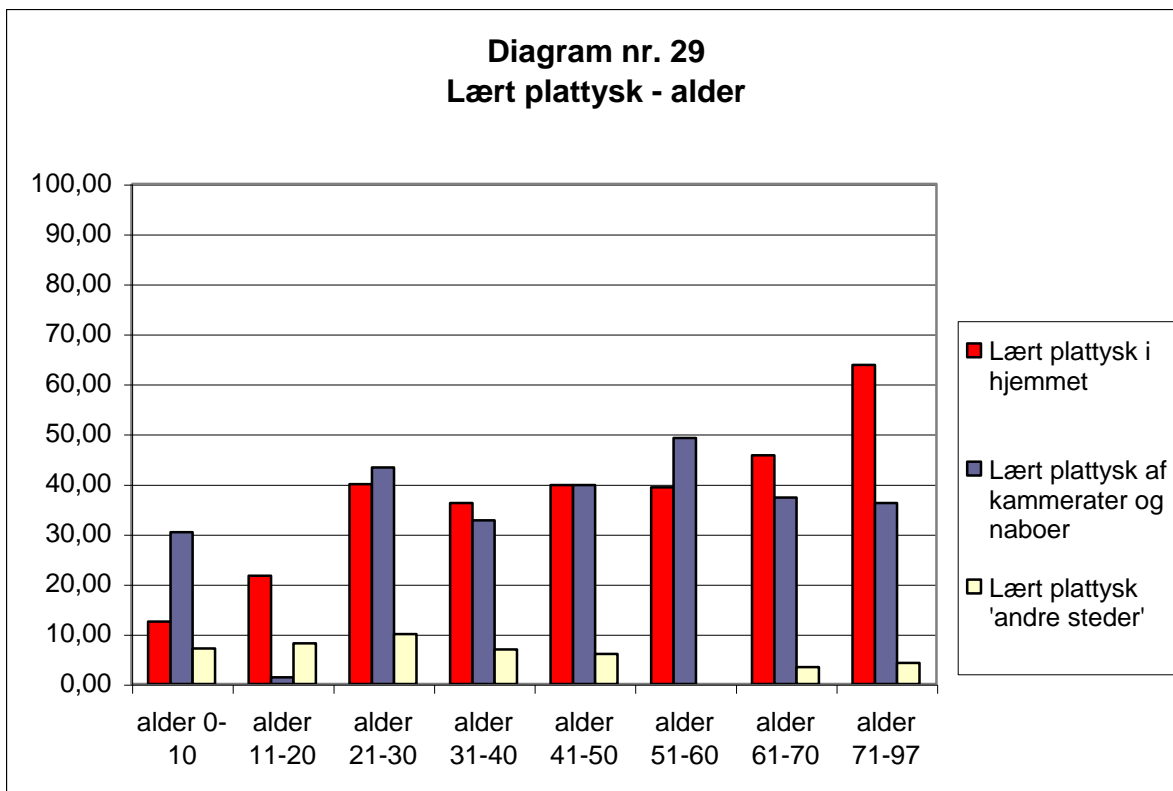
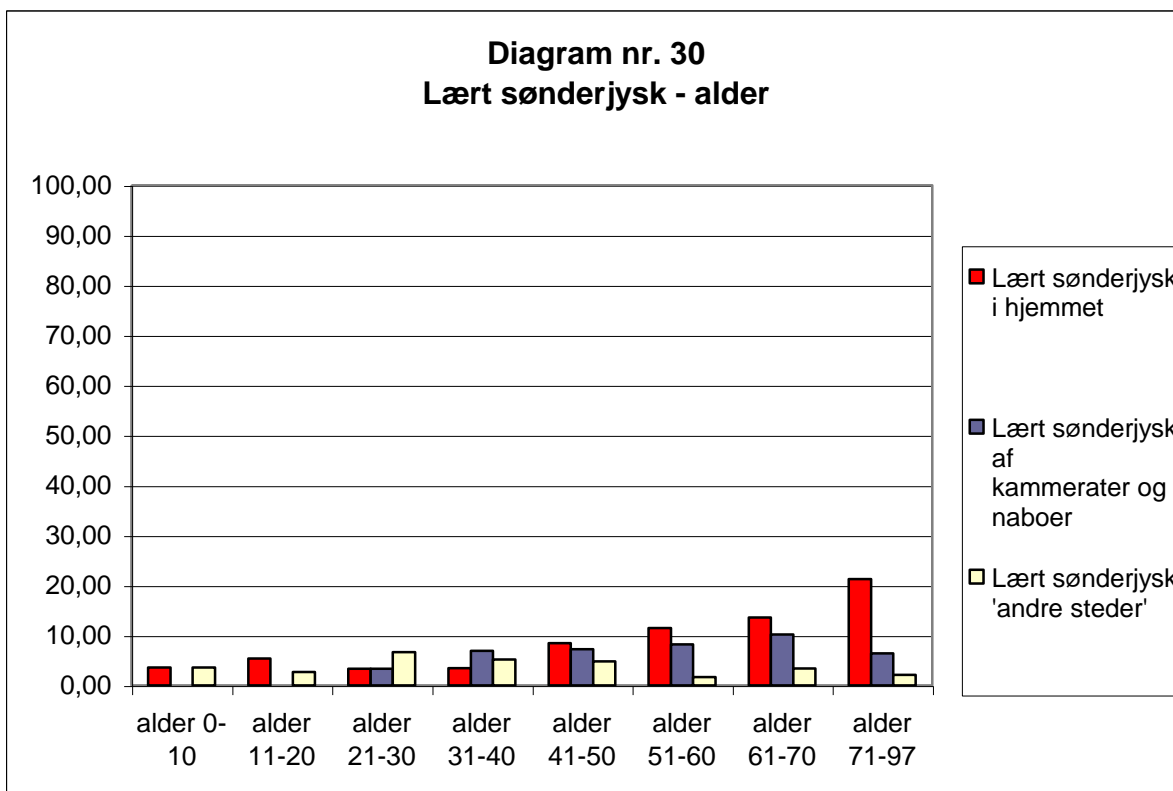
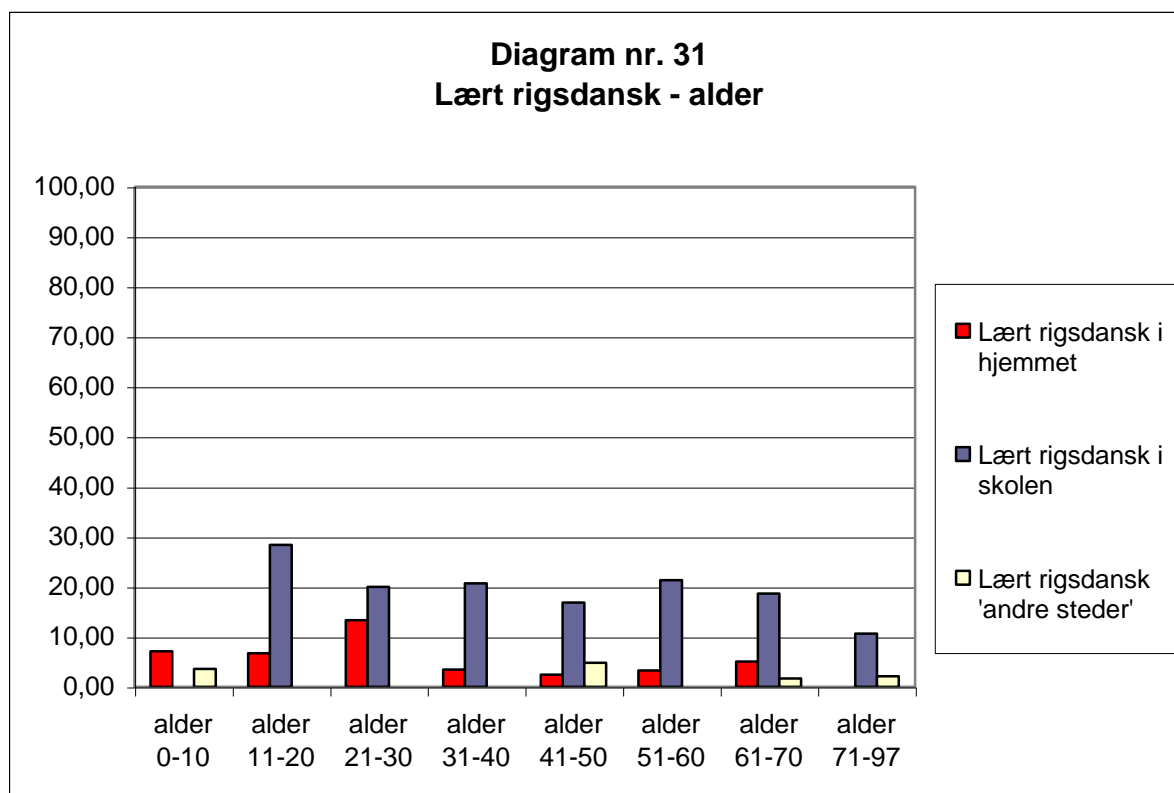

Diagram nr. 29 'lært plattysk / alder' rummer faktisk ikke nye informationer i forhold til 1973. Under punktet 'andre steder' nævnte mange personer for eks. deres bedsteforældre, som de ikke regnede under punkt 'lært af forældre'.

Diagrammet nr. 30 'lært sønderjysk/alder' viser at man hovedsaglig lærer denne dialekt i hjemmet eller under 'andre steder', som for eks. hos deres bedsteforældre. Muligheden for at lære sønderjysk hos kammerater eller i naboskabet er ikke længere givet.

Det næste diagram, nr. 31 'lært rigsdansk/alder' viser, at rigsdansk har hovedvægten på skolen. 1973 var det udelukkende den danske skole, der formidlede rigsdansk i skolen, men i dag er der en del undervisning på rigsdansk, som man kan se i stigningen i aldersgruppen 11-20. I diagrammet har jeg taget 'lært rigsdansk i hjemmet/alder' med, fordi der er en del personer, der lærte rigsdansk af deres forældre.

16. Lærested / Alder

Bemærkning: Til forskel fra undersøgelsen i 1973 har jeg i diagrammerne nr. 32, 33 og 34 (ref. til diagrammerne nr. 17, 18 og 19 fra 1973) altid gengivet hele gruppen fra en aldersgruppe. I den gamle undersøgelse var 100% lige med antallet af personer, der overhovedet har lært et sprog de tilsvarende steder. Det betyder, at diagrammerne bedre kan sammenlignes, og diagrammernes illustration bliver ikke ringere af den grund.

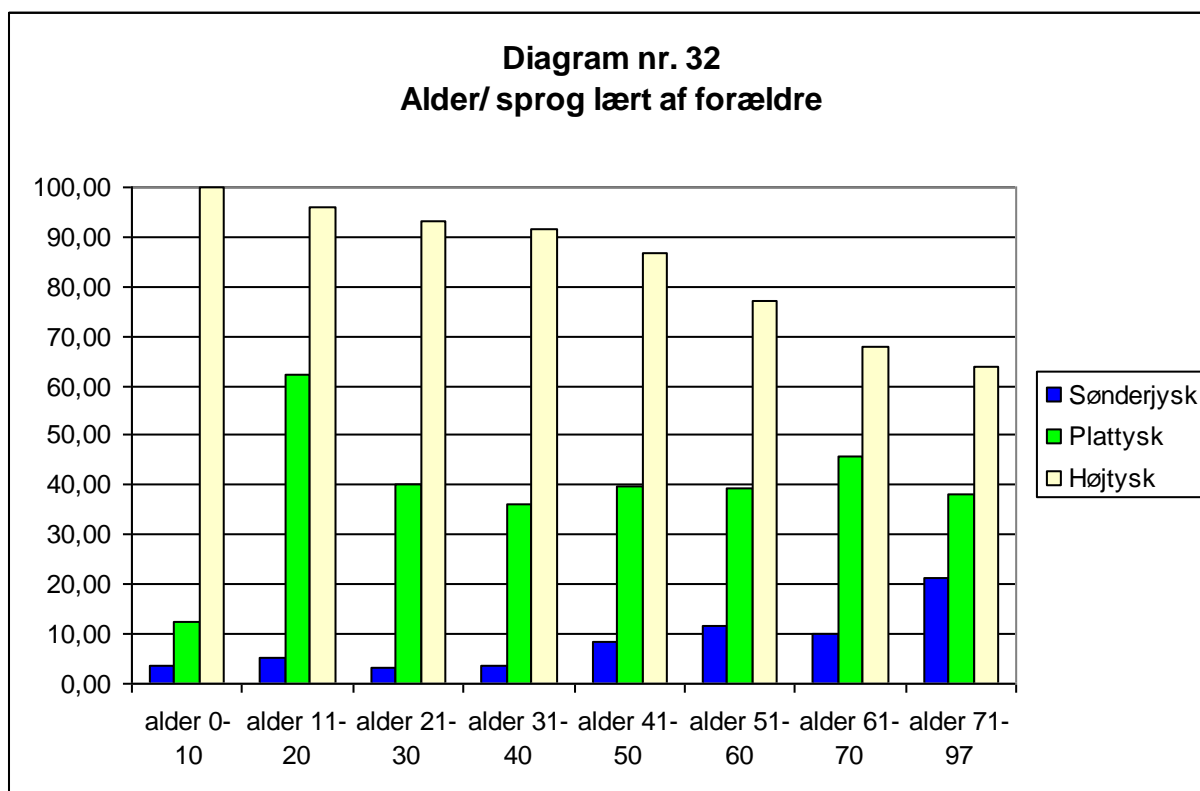
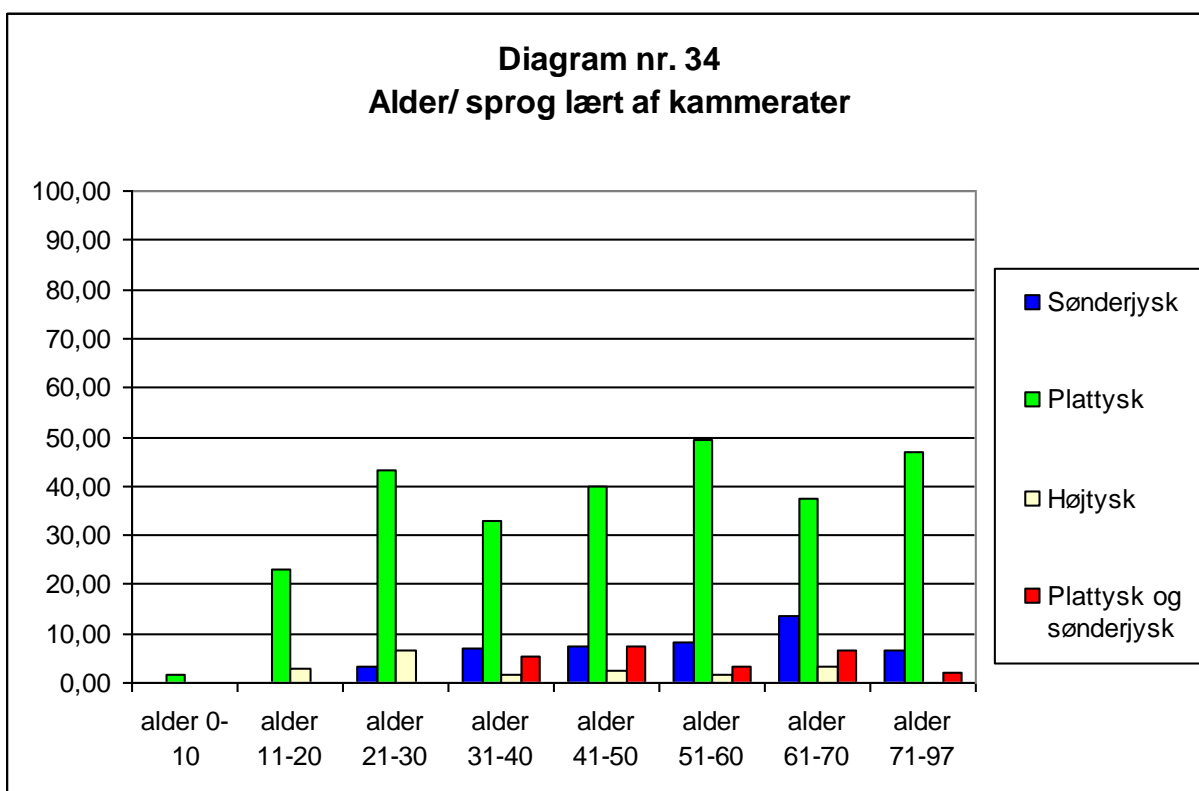
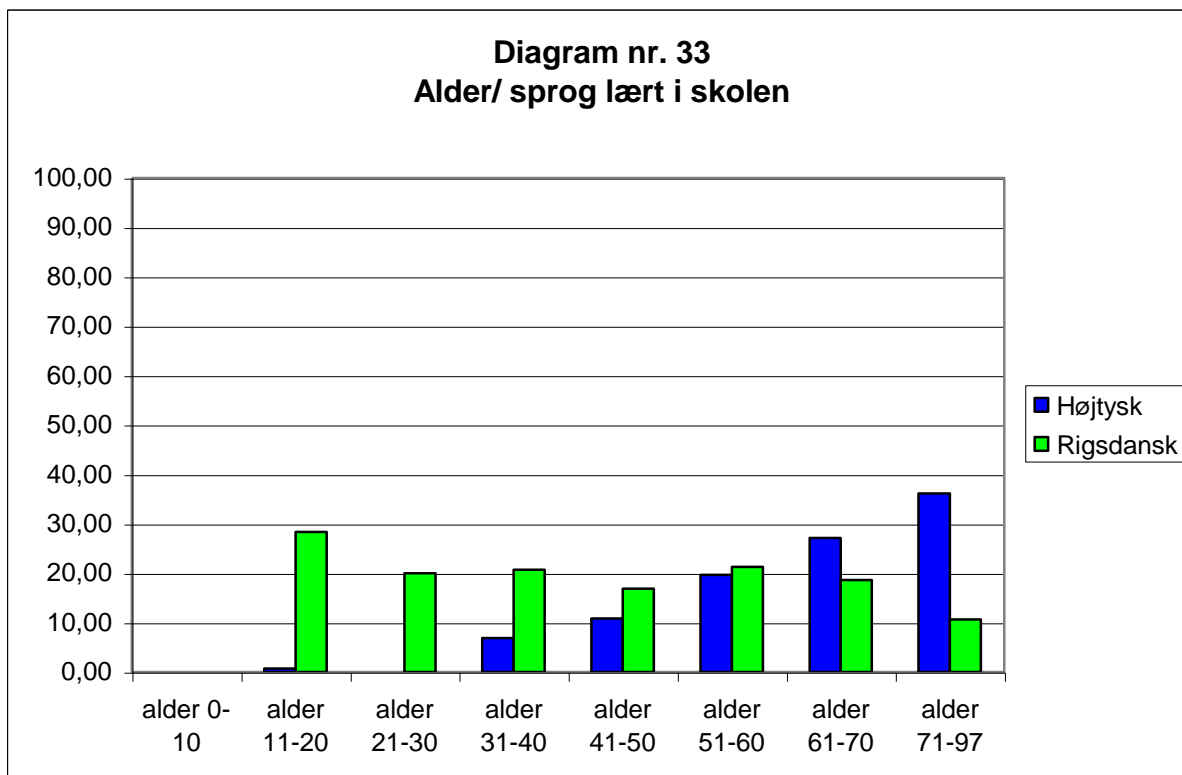

Diagram nr. 32, *sprog lært af forældre/alders* viser, at forældre i dag lægger mere vægt på at tale højtysk med deres børn. Allerede i 1973 bemærkede Søren Ryge Petersen, at højtysk er ved at dominere på alle fronter ('Dansk eller Tysk?' s. 79) og hjemmet har overtaget funktionen som lærested for det højtyske sprog på bekostning af de to øvrige sprog: sønderjysk og plattysk. I den sidste tid foregår indlæringen af plattysk både hos kammerater, naboer og i hjemmet, mens sønderjysk i aldersgruppen 0-30 udelukkende foregår i hjemmet.

Skolen overtager i indlæringsprocessen funktionen at sikre en vis kvalitet for højtysk og rigsdansk. Før kunne en lærer regne med, at en del elever først skulle lære højtysk, hvilket krævede en del tid og arbejde. I dag har børnene lært højtysk i hjemmet med de tilsvarende konsekvenser for undervisningen. Næsten 100% af børnene kan tale tysk, når de skal

indskoles. Det høje tal personer, der har lært rigsdansk i skolen, skyldes den omstændighed, at faget dansk mere og mere bliver undervist på tyske skoler.

På diagrammet nr. 34 kan man se, at det er en blanding af forældre og kammerater/naboer, der er indlæringssted for plattysk. Kombinationen af de to sprog plattysk og sønderjysk er i dag ikke længere signifikant.

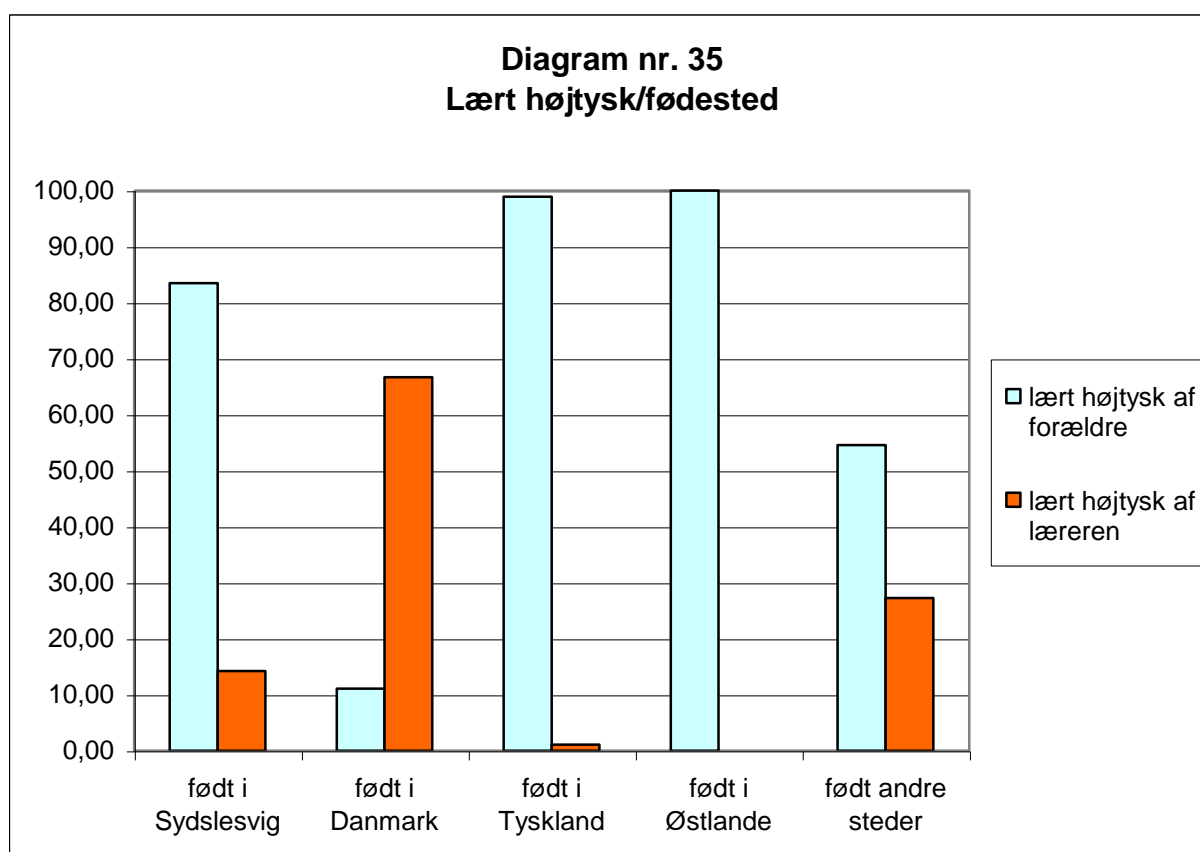
4-3-2-kombinationen

4-3-2-kombinationen var af særlig interesse 1973, fordi gruppen var meget stor, der havde lært højtysk af læreren, lært plattysk af naboer og kammerater og lært sønderjysk af forældre, var meget stor. Allerede dengang var alle dem, der var under 40 år (i dag aldersgruppen 75 år og ældre) forholdsvis lille. Gruppen er faktisk smeltet ind fra dengang 180 personer til 22i dag. Gruppen var altså et fænomen, som ikke længere vedrører den aktuelle undersøgelse. Sammenfattende kan man sige at hjemmet stadigvæk kan anses for den primært ansvarlige for sprogindlæringen og sprogændringer. Skolen er i høj grad med til at dialekterne har en så stort tilbagegang. Kammerater og naboer er ikke nok ressource til at opretholde indlæringsprocessen til sønderjysk og plattysk.

17. Hvor har De lært sprogene/fødested

Lært højtysk/fødested

I diagrammerne nr. 35 ses forholdet mellem *lært højtysk* og *fødested*. Diagrammet viser ingen overraskelser.

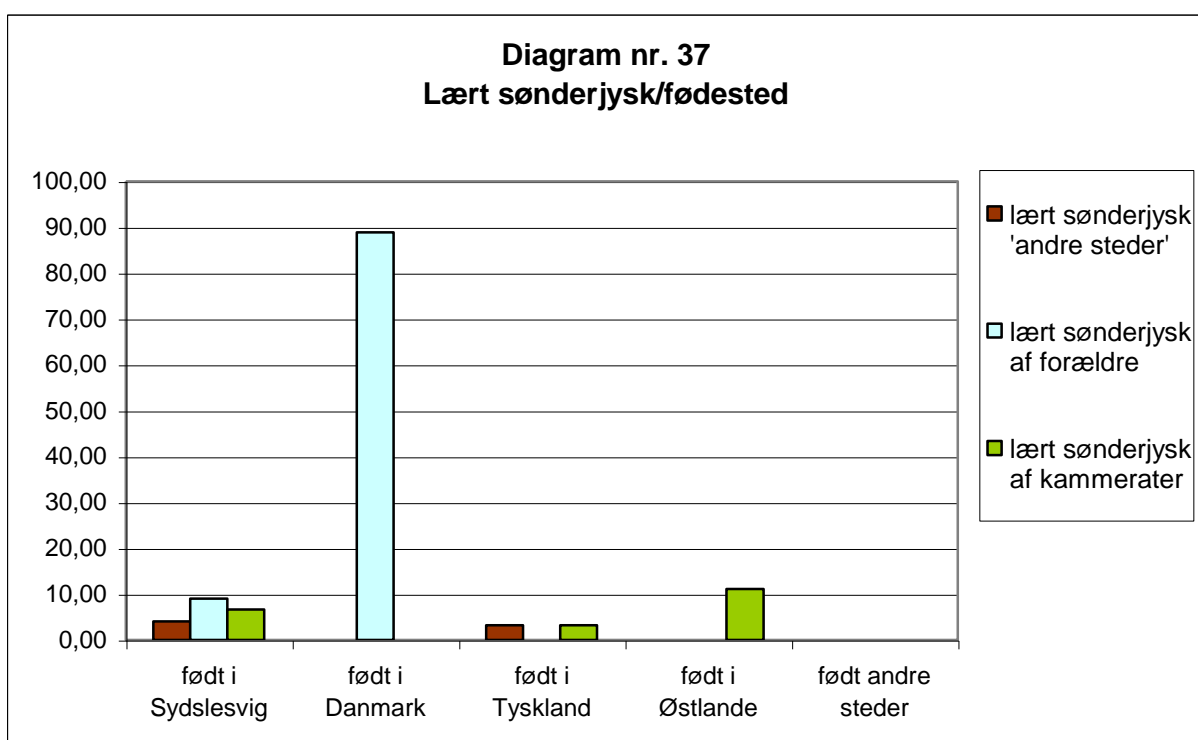
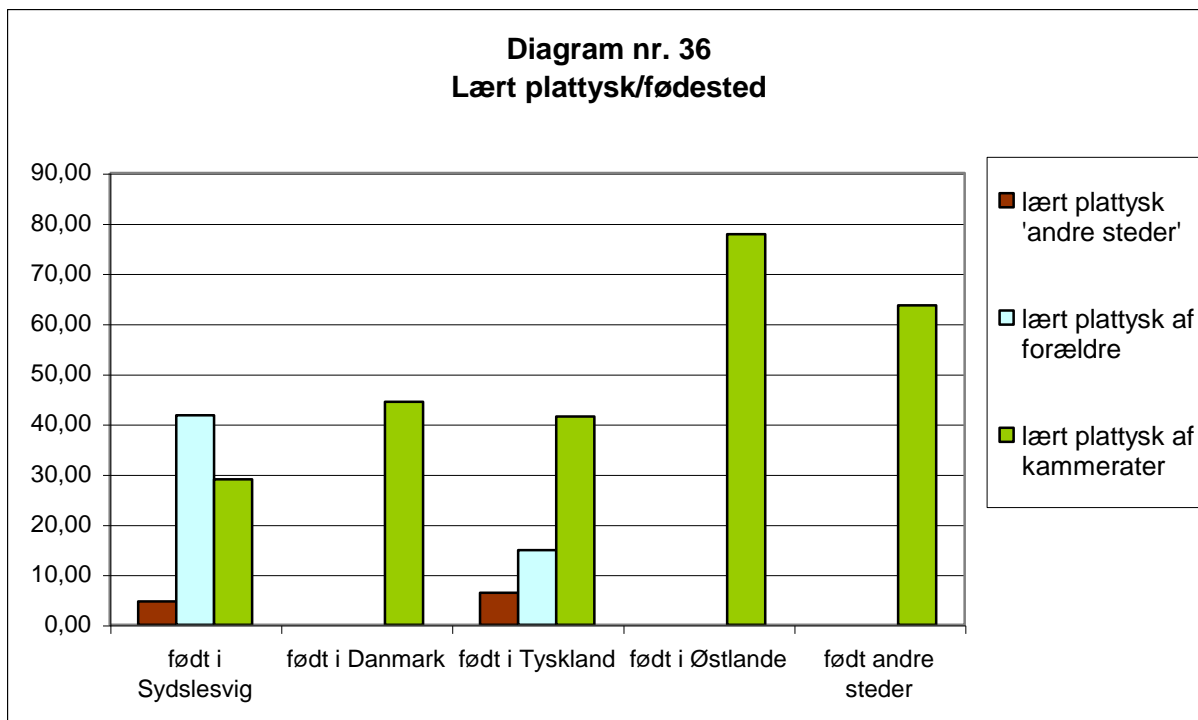

Det første søjlepar, *lært højtysk/fødested* af personer, der er født i Sydslesvig, har en stigning fordi flere børn lærer i dag højtysk hos deres forældre, end før har set. Hele diagrammet viser et lignende billede som sidestykket fra 1973. Søjlerne hos *født andre steder* viser mange personer, der har lært højtysk af deres forældre. Årsagen ligger i, at disse familier allerede lever længe her i kommunen og har integreret højtysk i deres dagligdag og formidler sproget til deres børn.

Lært plattysk/ fødested

Gruppen *født i Danmark* har udelukkende lært sønderjysk hos forældrene. For gruppe *født i Sydslesvig* har vi præcis den samme fordeling, som for 35 år siden. I gruppen *født i Østlande* lærer man plattysk, vis man lærte sproget, udelukkende af deres kammerater og naboer. Det var ganske anderledes i 1973, hvor en del personer fandtes under *lært plattysk 'andre steder'* og under *lært plattysk af forældre*.

Lært sønderjysk/fødested

Iøjnefaldende er søjlen ved *født i Danmark*. Kun forældrene formidler sønderjysk i denne gruppe. Ellers rummer diagrammet inge overraskelser.

18. Hvilke sprog taler De med børn, ægtefælle og forældre?

I den foreliggende undersøgelse har jeg ladet besvarelsen åben, mange har ikke besvaret spørgsmålet, hvis deres forældre er afdøde. Man kan altså ved spørgsmålet 'Hvilke sprog taler De med deres børn?' sige, at en del personer har svaret på spørgsmålet, selv om det ikke er den aktuelle situation, fordi de besvarer spørgsmålet med det sprog, som de til sidst har talt med deres forældre. 1973 besvarede 859 personer af 862 personer dette spørgsmål positiv, selvom man må gå ud fra at mange forældre ikke levede mere. Men derfor har besvarelsen af dette spørgsmål alligevel en værdig, og lige som i den gamle undersøgelse er antallet besvarede spørgsmål lige med 100%.

Diagram nr. 38	frisisk	rigsdansk	sønderjysk	plattysk	højtysk	i alt
med børnene	0	7	4	21	240	272
<i>i %</i>	<i>0,00</i>	<i>2,57</i>	<i>1,47</i>	<i>7,72</i>	<i>88,24</i>	<i>100,00</i>
med forældre	2	10	19	52	297	380
<i>i %</i>	<i>0,53</i>	<i>2,63</i>	<i>5,00</i>	<i>13,68</i>	<i>78,16</i>	<i>100,00</i>
med ægtefælle	0	5	6	34	244	289
<i>i %</i>	<i>0,00</i>	<i>1,73</i>	<i>2,08</i>	<i>11,76</i>	<i>84,43</i>	<i>100,00</i>

Som diagrammet fra 1973 viser, er der tal på kombinationer, f. eks. taler både højtysk og

Diagram nr. 27 fra 1973	frisisk	rigsdansk	sønderjysk	plattysk	plat. + sønderj. højtysk	højtysk	højtysk + højt. + plat.	i alt
med børnene	3	2	40	110	2	314	12	484
<i>i %</i>	<i>0,62</i>	<i>0,41</i>	<i>8,26</i>	<i>22,73</i>	<i>0,41</i>	<i>64,88</i>	<i>2,48</i>	<i>100,00</i>
med forældre	16	3	128	239	12	428	20	849
<i>i %</i>	<i>1,88</i>	<i>0,35</i>	<i>15,08</i>	<i>28,15</i>	<i>1,41</i>	<i>50,41</i>	<i>2,36</i>	<i>100,00</i>
med ægtefælle	3	3	50	185	13	240	14	514
<i>i %</i>	<i>0,58</i>	<i>0,58</i>	<i>9,73</i>	<i>35,99</i>	<i>2,53</i>	<i>46,69</i>	<i>2,72</i>	<i>100,00</i>

plattysk med ægtefælle, udeladt, fordi det er kun enkeltpersoner (max. 2,5 %) det handler om.

I dag er højtysk det dominerende sprog på alle tre områder. Især med børnene taler ca. 90% af

alle dem, der har børn, højtysk. 1973 talte 36% af dem, der havde en ægtefælle plattysk med den, i dag er antallet faldet til 11%. Det samme gælder for *'taler med ægtefælle'* for sønderjysk. Kun 2% taler sønderjysk med ægtefællen i dag, mens der før var ca. 10%, der talte sproget med ægtefællen. Rigsdansk og frisisk spiller kun en underordnet rolle i *'taler sproget med børn, ægtefælle, forældre'*.

19. Hvilke sprog taler De med deres forældre/aldersgruppe?

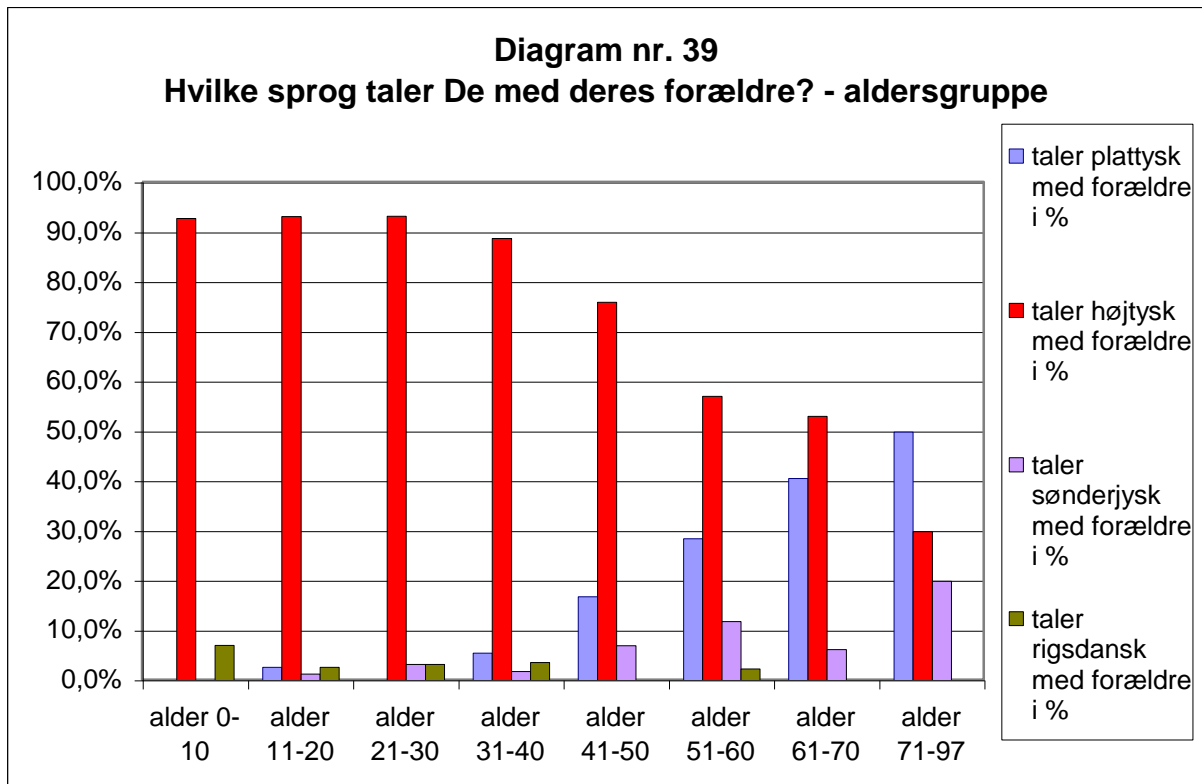
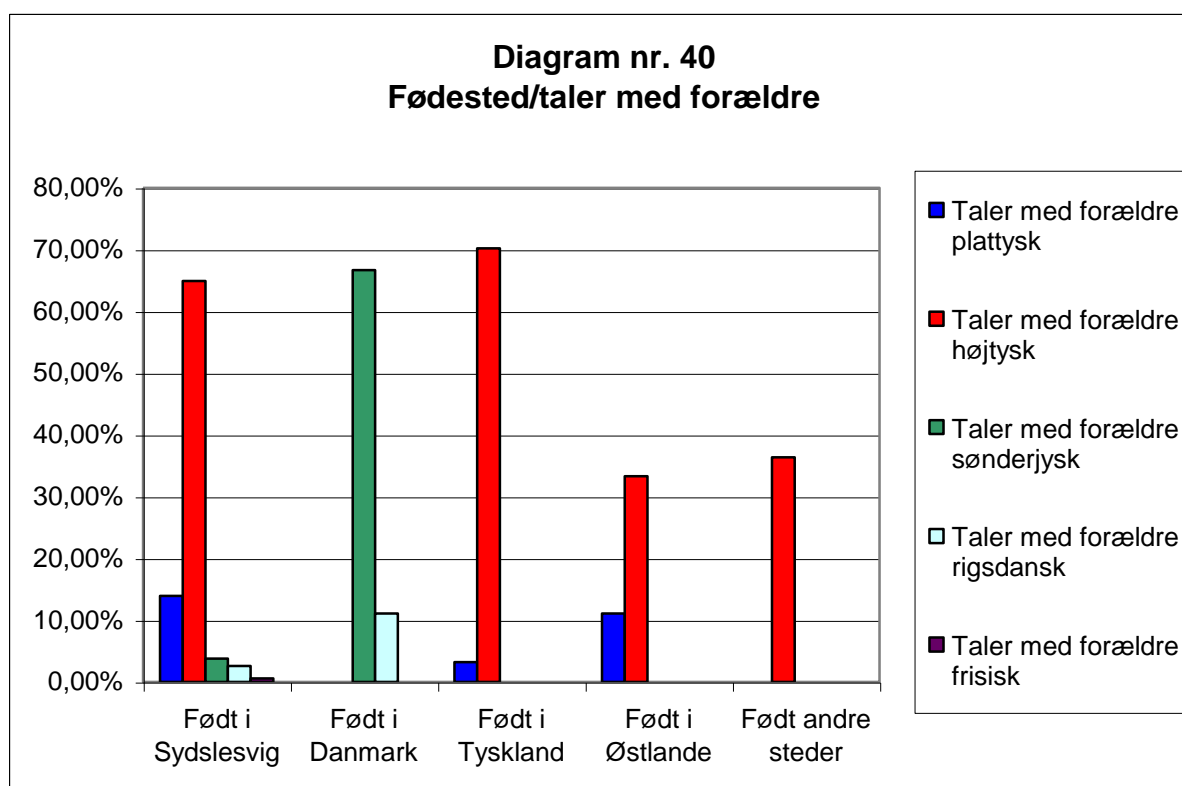

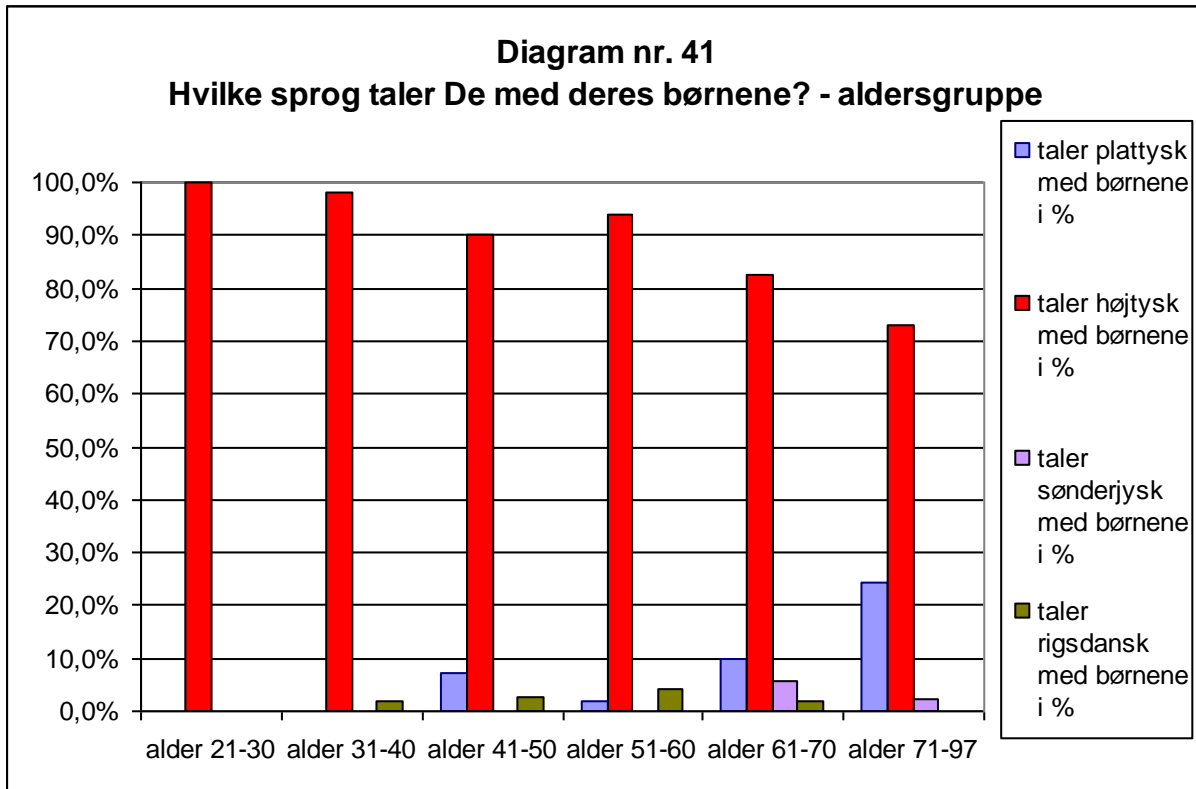
Diagram nr. 39 viser, at omkring 90% af alle personer, der er yngre end 40, taler højtysk med deres forældre. Udviklingen var allerede synlig for 35 år siden og i dag ser vi en fortsættelse af denne udvikling. Påfaldende er, at der er en del unger (se aldersgruppen 0-10), der taler rigsdansk med deres forældre. Det er familier, som har deres børn på den danske skole. Disse familier har før i højere grad talt sønderjysk, men har skiftet sprog til det rigsdanske. Ikke få familier var der, hvor børnene taler rigsdansk med deres forældre, mens forældrene taler sønderjysk med deres egne forældre, altså børnenes bedsteforældre.

20. Fødested / taler med forældre

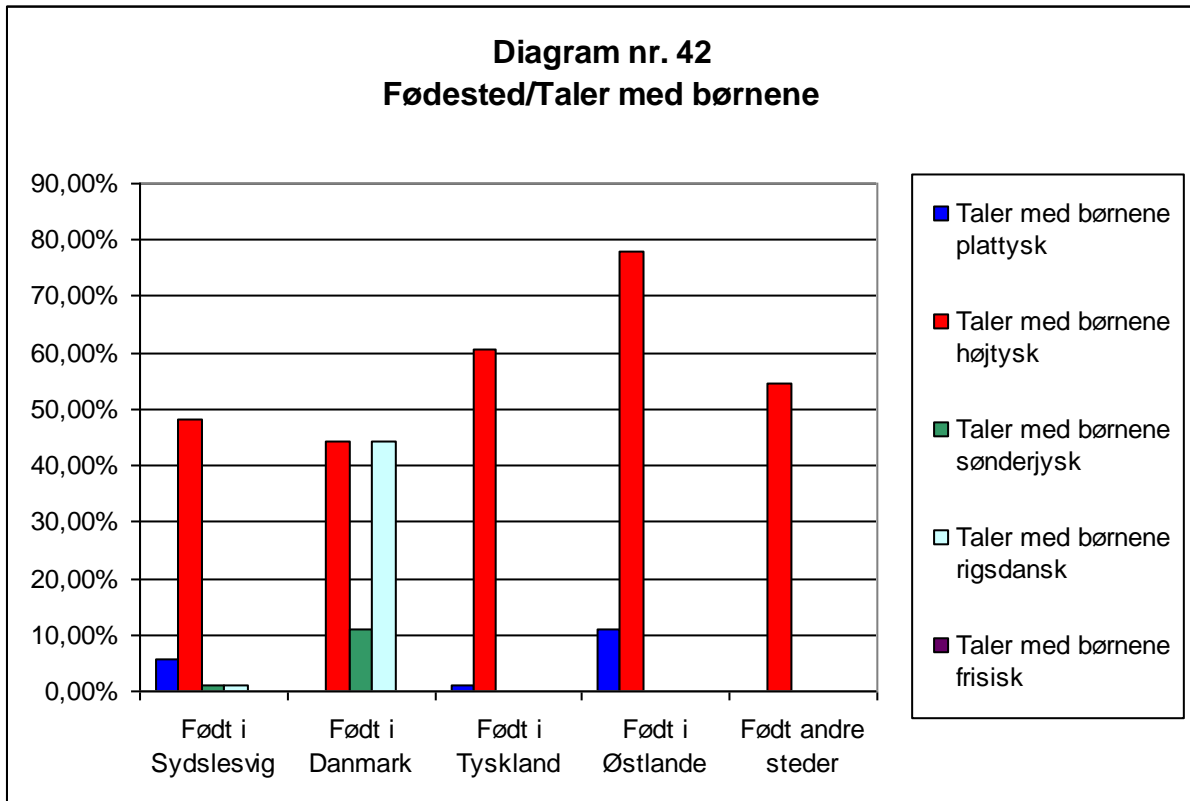
I diagrammet nr. 40 ser vi relationen mellem det sted, man er født og sproget, man taler med forældrene. Ca. 14% af dem, der er født i Sydslesvig, taler (eller har talt) plattysk med deres forældre. Andelen *taler højtysk med forældre* er meget høj, på 65%, og kun enkelte personer taler sønderjysk (13 personer), rigsdansk (9 personer) eller frisisk (2 personer) med deres forældre. Søjlerne ved *født i Danmark* rummer en lille overraskelse, fordi en høj andel taler sønderjysk med deres forældre, men det skyldes at fleretallet i denne gruppe er født i Sønderjylland. Af gruppen, der ikke er født i Sønderjylland bruger som regel rigsdansk, når de taler med deres forældre. Personer, der er født i resten af Tyskland, taler højtysk med deres forældre, de få, der taler plattysk med forældrene, lever allerede længe her i regionen og har som regel lært plattysk hos kammerater og naboer eller de kommer fra en plattysktalende region uden for Sydslesvig. Den høje andel *taler med forældre plattysk* i gruppen *født i Østlande* er en enkelt person (gruppen er forholdsvis lille, nemlig 9 personer) og han talte både højtysk og plattysk med sine forældre. Man skal lige huske, at gruppen er udelukkende personer, der er født før 1944 (alle personer er ældre end 63 år). Alt i alt rummer diagrammet ingen større overraskelser.

21. Hvilke sprog taler De med deres børn/aldersgruppe

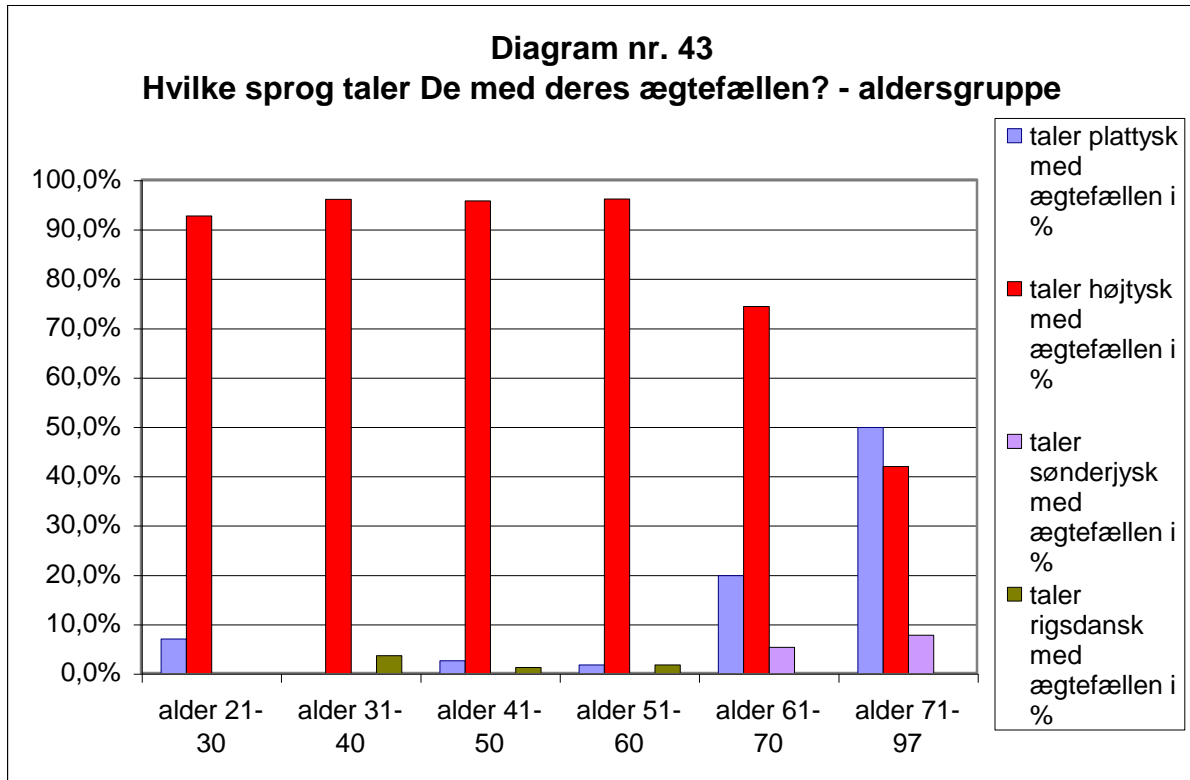
De første søjler i diagrammet nr. 41 viser, at højtysk gennem generationer har domineret sprogholdningen af forældrene. Selv aldersgruppen 71 – 97 år viser en høj andel højtysk talende forældre. Især det sønderjyske sprog bliver kun brugt af enkelte forældre med deres børn. Heller ikke plattysk kunne holde sin plads. En af forældrene, der er yngre end 40 år taler ingen hverken plattysk eller sønderjysk dialekt med deres børn længere.

22. Fødested/taler med børnene

Efter diagrammet nr. 42 taler forældre, der er født i Danmark både rigsdansk, sønderjysk og højtysk med deres børn. Påfaldende er også, at ca. 10% af forældrene født i Østlande plattysk med børnene. Den sidste søjle, 'født andre steder', viser at også personer, der er født i udlandet benytter sig meget af højtysk, når de taler med deres børn. For 35 år siden var der i gruppen 'født i Danmark' en del personer, der talte plattysk med børnene, men de er fuldstændig forsvundet.

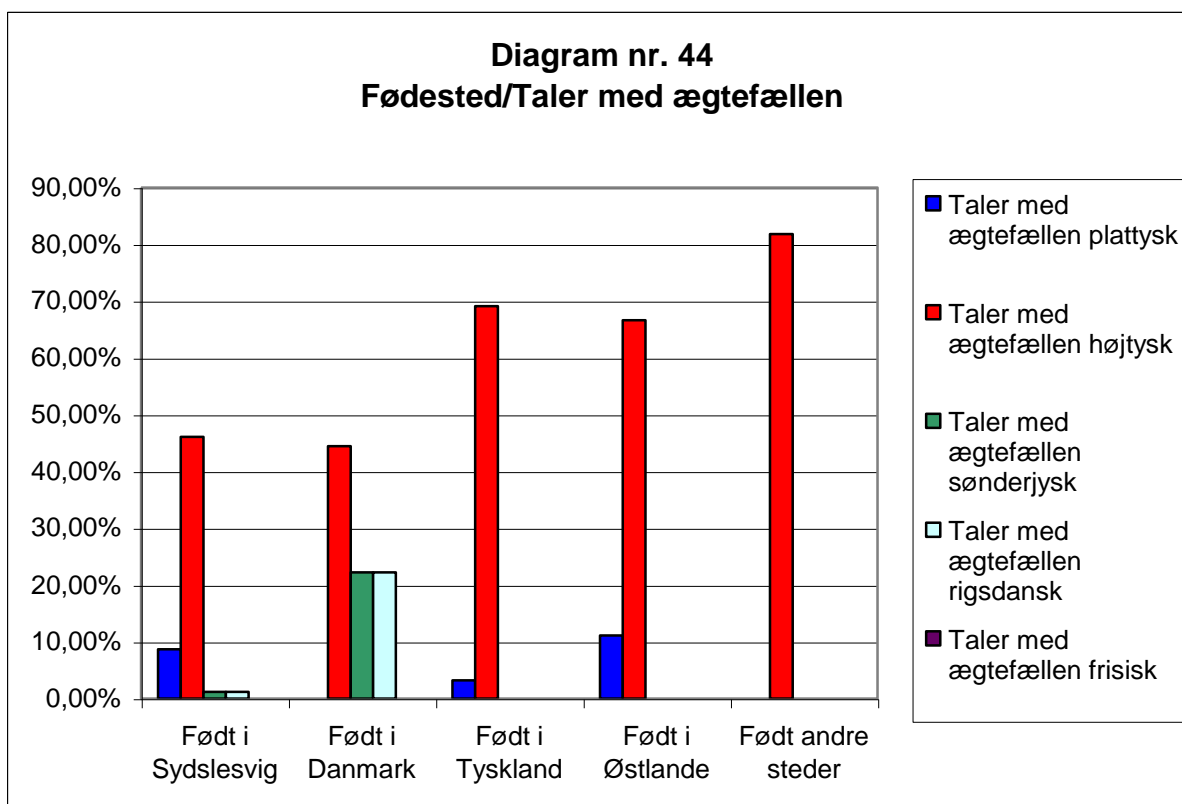
23. Hvilke sprog taler De med deres ægtefælle-aldersgruppe

Allerede i den gamle undersøgelse kunne man se, at dialekterne var på retur. Tendensen kan også ses i diagrammet nr. 41 (Hvilke sprog taler De med deres børn? /Aldersgruppe), hvor man kan se at en del forældre taler højtysk med deres børn, mens de bruger en dialekt (hovedsaglig plattysk) indbyrdes. Diagrammet nr. 43 er ingen overraskelse. Man kan også formode, at mange familier har indført en slags 'familiesprog', som alle talte indbyrdes og det var tit det tyske sprog frem for plattysk eller sønderjysk. Begrundelsen var mange steder 'børnene skal have det lettere i skolen, derfor taler vi højtysk med dem'.

24. Fødested/taler med Ægtefællen

I dette diagram, nr. 44, er det iøjnefaldende, at af aldersgruppen, der er født i Danmark, bruger en høj andel højtysk med ægtefællen. I den gamle undersøgelse var højtysk her kun på ca. 5%. Det samme gælder for plattysk. I gruppen, som er født i Danmark, var der 1973 ca. 35%, der talte plattysk med ægtefællen. I dag er ingen tilbage, der taler plattysk med sin ægtefælle. De andre aldersgrupper rummer ingen overraskelser. Gruppen 'født i Sydslesvig' har en stærk tilbagegang i dialekterne.

25. Konklusion

Desværre består en undersøgelse som den foreliggende hovedsaglig af et stort antal diagrammer og tal. Det var 468 spørgeskemaer, der blev udfyldt. Jeg begyndte med undersøgelsen i november 2006 (derfor står der i titlen at undersøgelsen er fra 2006/2007). Overvejende på cykel, enkelte gange med bil (de ydre kanter af byen) og til fods. Det var mange besøg gennem hele byen og ud på landet. Mange huse kendte jeg fra min barndom men en del huse og personer besøgte og lærte jeg at kende for første gang. Der var også mange agrupere som jeg ikke havde set i årevis og så tog det jo en del tid, fordi en lille snak skulle der jo til. Jeg fik besvaret mange spørgsmål angående sprog, hvordan de enkelte har oplevet sprog og dets brug i deres dagligdag. Mange spændende historier kom frem, fordi næsten alle familier, der stammer herfra, har talt flere sprog i deres hverdag. Et betydelig lille ekstraræfenomen var, at jeg genopfriskede min viden om min hjemstav. Det skal også siges at mindst 3 personer er gået ind i undersøgelsen som døde i tidsrummet mellem november 2006 og april 2007.

Allerede i undersøgelsen af Søren Ryge Petersen fra 1973 var der klare tegn på at sønderjysk og plattysk ville gå en trang skæbne i møde. Han kaldte det med få ord: ”plattysk forsvinder, sønderjysk forsvinder, højtysk vinder, og rigsdansk ser ud til at vinde en lille smule også” (S.R.P.: Dansk eller tysk? s. 117). Forsvundet er de heldigvis ikke endnu, men man kan stadig sige, at plattysk og sønderjysk er i stor fare for at de forsvinder, selv om man i den tyske skole prøver på at aktivere plattysk i undervisningen. Men jeg tror, et sprog som plattysk har kun en chance, hvis det bliver brugt til hverdag. Og det lader det ikke til, tværtimod går sprogene plattysk og sønderjysk tabt i familierne. Flere og flere unge forældre taler udelukkende højtysk med deres børn, selv om de sender børnene i den danske skole. Heller ikke en ’plattysk aften’ med læsning af plattyske tekster, som en kulturel forening tilbyder, hjælper et sprog over denne voldsomme tilbagegang, vi kunne påvise i undersøgelsen. Jo, det varer lidt endnu, inden det er helt forsvundet, måske en eller to generationer for plattysk, lidt hurtigere for mellemslesvigsk. Jeg tror heller ikke, at skolerne har en mulighed for at ændre på denne tendens. Skolerne har næsten ingen ressourcer, hvis vi taler om plattysk og sønderjysk. I skolen finder vi næsten udelukkende de to officielle nationalsprog, højtysk og rigsdansk (i litteraturen ofte betegnet som hhv. ’dansk’ og ’tysk’). Fleretallet af lærerne har også tabt evnen til at tale de to sprog og læseplanerne rummer kun lidt plads til plattysk. Sønderjysk, jeg mener her den regionale dialekt ’mellemslesvigsk’, får overhoved ingen støtte fra nogen som

helst side. Situationen i Danmark er ikke meget anderledes med hensyn til sønderjysk. Men med glæde opdagede jeg, at der på de tyske mindretalsskoler i Danmark kan stadig høre børn, der taler et flot sønderjysk sprog; dem er der kun få af i de sydslesvigske mindretalsskoler. Så længe der findes børn, der taler sproget tror jeg at et sprog er i live, fordi der så også er familier, der bruger dialekten til hverdag.

Ikke alle facetter i undersøgelsen er blevet undersøgt af den stor mængde materiale, jeg har samlet. Jeg håber, at man i fremtiden vil gentage undersøgelsen af sprogforholdene i Agtrup, for udviklingen vil man nøje kunne følge, hvis man undersøger en kommune, som nu to gange er sket i Agtrup.

Alle resultater er opbevaret på dataskemaer eller ark på en cd-rom og kan fåes hos mig. I øjeblikket (juni 2007) er kontantadressen: Uwe Nissen, Kirchenweg 31, D-25917 Achtrup, Tyskland. eller e-mail: uwenissen@posteo.de

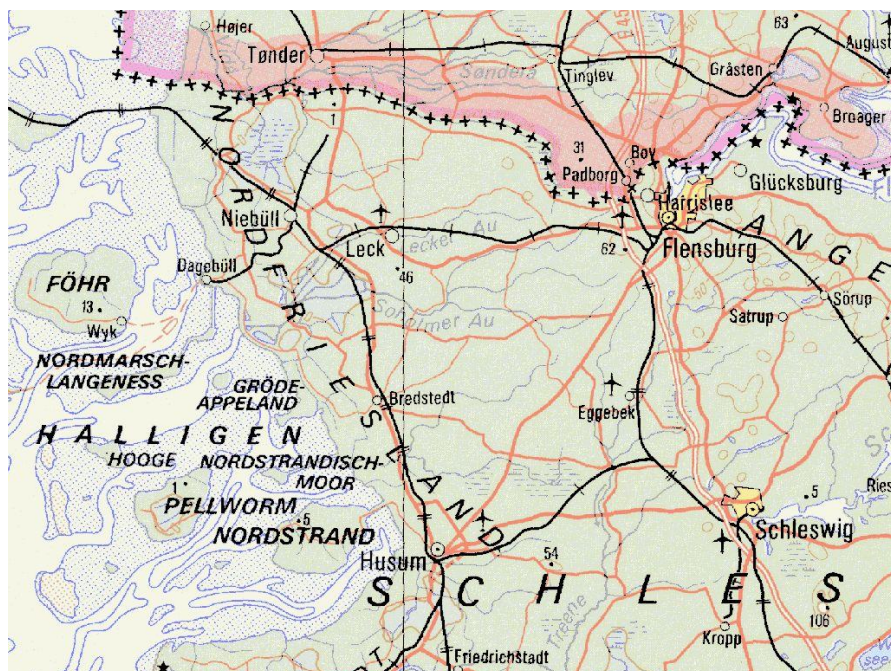
En kopi af cd-rom'en ligger vedhæftet i denne bog.

26. Bilag

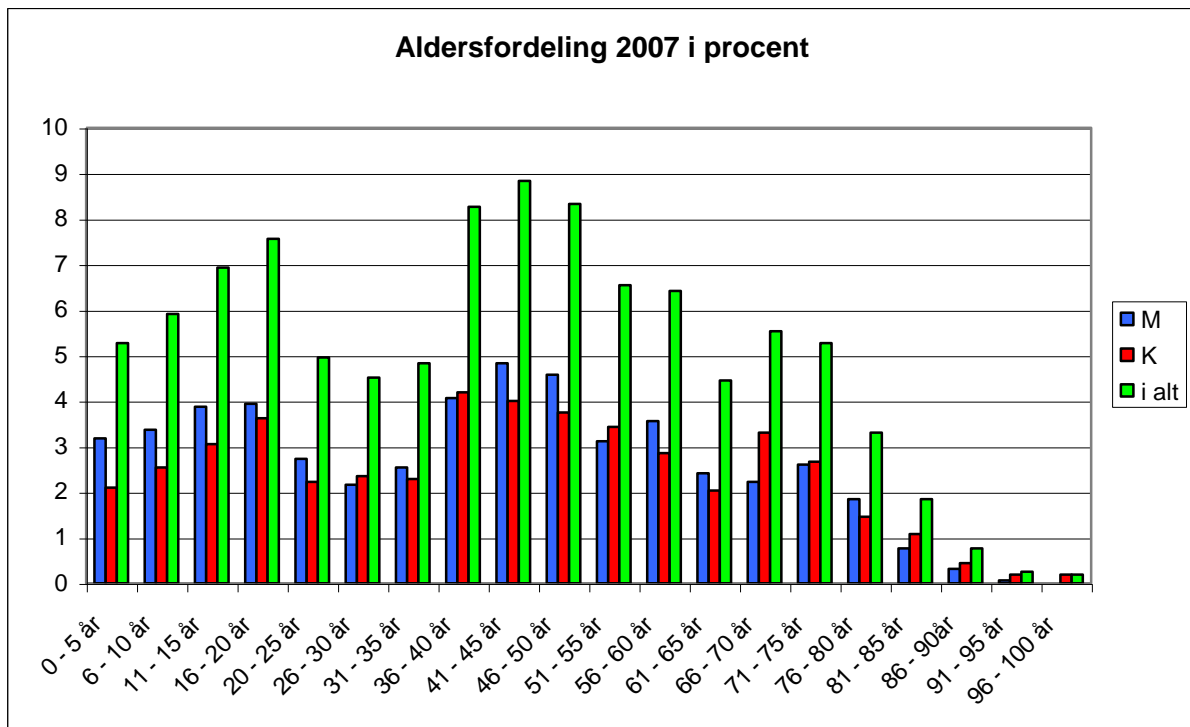
a) Kort over Agrtrup med kommunegrænsen

b) Kort over Nordfriesland

c) Aldersfordeling – mænd/kvinder

d) Wörterbuch, CD-ROM

Zur Unterstützung der Zweitkorrektur bei der Überprüfung der statistischen Daten, liegt der Examensarbeit eine CD-ROM bei, auf der ein für diesen Zweck erstelltes Wörterbuch verfasst ist.

Alle Daten, in Form von Tabellenkalkulationsdateien, sowie die gesamte Examensarbeit sind auf der beiliegenden CD-ROM gespeichert.

Oversigt og detaljeret beskrivelse af diagrammerne

Diagram nr. 1 – Alderfordeling i Agtrup

Lodret: Viser procent af befolkningen.

Vandret: Er aldersgrupperne i 5-års inddeling. Uden specifikation af køn. Et ekstra aldersfordelingsdiagram, med kønsfordeling findes i afsnit 'Bilag'.

Diagram nr. 2 – Fødested/Alder

Lodret: Procent indenfor hver aldersgruppe. 100% er lige med alle personer fra en aldersgruppe.

Vandret: Aldersgrupperne i 5-års inddeling. Alle personer over 75 er fattet sammen til en aldersgruppe med alderen 75-97 år.

Farverne: Inddeling hvilke regioner en del af aldersgruppen er født i. F. eks. er blå den del af en aldersgruppe, der er født i Sydslevig.

Diagram nr. 3 – 'Hvilke sprog taler De?' fra 1973

Lodret: Procent af alle personer fra undersøgelsen. 100 % er lige med 468 personer.

Vandret: De fem undersøgte sprog.

Farverne: Inddelingen i 'taler helt', 'taler delvist', 'taler lidt' eller 'taler ikke'.

Diagram nr. 4 – Hvilke sprog taler De? fra 2007

Den samme betydning, som i diagrammet nr. 3.

Diagram nr. 5 – Hvilke sprog taler De? fra 2007 – Aldersgruppe 0-30 år

Med fokus på aldersgruppen 0-30 år, ellers med betydning som diagram nr. 3. 100% er lige med alle personer fra aldersgruppen 0-30 år.

Diagram nr. 6 – Hvilke sprog forstår De? fra 1973

Lodret: Procent af alle personer fra undersøgelsen. 100 % er lige med 468 personer.

Vandret: De fem undersøgte sprog.

Farverne: Inddelingen i 'forstår helt', 'forstår delvist', 'forstår lidt' eller 'forstår ikke'.

Diagram nr. 7 – Hvilke sprog forstår De? fra 2007

Den samme betydning som i diagram nr. 6.

Diagram nr. 8 – Hvilke sprog forstår De? fra 2007 – Aldersgruppe 0-30 år

Med fokus på aldersgruppen 0-30 år, ellers med betydning som diagram nr. 6. 100% er lige med alle personer fra aldersgruppen 0-30 år.

Diagram nr. 9 – Sprokombinationer

Diagrammet viser en oversigt over alle personer, der taler eller forstår et sprog helt. Hver person forekommer kun en gang i det tilsvarende felt. F. eks. taler en person helt sønderjysk og helt rigsdansk, så forekommer vedkommende person kun i feltet 'taler rigsdansk og sønderjysk'. I 2007 manglede der nogle personer, fordi personerne af forskellige grunde ikke kunne et sprog helt.

Diagrammerne nr. 10 til nr. 17 – Taler sprog/aldersgruppe

Lodret: Procent af det samlede antal medlemmer i en aldersgruppe.

Vandret: Inddeling i 'lidt', 'delvist' og 'helt'.

Farverne: De enkelte sprog. F. eks. er gul sønderjysk.

Diagrammerne nr. 10 – 17 er i undersøgelsen fra 1973 sammenfattet i et diagram (diagram nr. 6 fra 1973).

Diagrammerne nr. 18 til nr. 25 – Forstår sprog/aldersgruppe

Lodret: Procent af det samlede antal medlemmer i en aldersgruppe.

Vandret: Inddeling i 'lidt', 'delvist' og 'helt'.

Farverne: De enkelte sprog. F. eks. er rød rigsdansk.

Diagrammerne nr. 18 – 25 er i undersøgelsen fra 1973 sammenfattet i et diagram (diagram nr. 7 fra 1973).

Diagram nr. 26 – Taler eller forstår sproget / fødested

Loddret: Viser hvor mange procent af personerne taler eller forstår et sprog helt.

Vandret: De enkelte sprog, højtysk, plattysk, sønderjysk og rigsdansk men uden frisisk da gruppen er forholdsvis lille.

Farverne: De forskellige steder, hvor personerne er født.

Diagram nr. 27 – Hvor har De lært sproget?

Lodret: Inddeling af de enkelte sprog og den tilsvarende procentsats af hele befolkningen.

Vandret: Det sted, hvor personerne har lært et sprog, hvis de har lært sproget.

Diagram nr. 28 – Lært højtysk/alder

Lodret: Viser, hvor mange procent inden for de enkelte aldersgrupper har lært højtysk af forældrene eller i skolen.

Vandret: Aldersgrupperne med ti-års afstand.

Diagram nr. 29 – Lært plattysk/alder

Lodret: Viser, hvor mange procent inden for de enkelte aldersgrupper har lært plattysk af forældrene, hhv. naboer og kammerater eller 'andre steder'.

Vandret: Aldersgrupperne med ti-års afstand.

Diagram nr. 30 – Lært sønderjysk/alder

Lodret: Viser, hvor mange procent inden for de enkelte aldersgrupper har lært sønderjysk af forældrene, hhv. naboer og kammerater eller 'andre steder'.

Vandret: Aldersgrupperne med ti-års afstand.

Diagram nr. 31 – Lært rigsdansk/alder

Lodret: Viser, hvor mange procent inden for de enkelte aldersgrupper har lært rigsdansk af forældrene, i skolen eller 'andre steder'.

Vandret: Aldersgrupperne med ti-års afstand.

Diagram nr.32 – Alder/ sprog lært af forældre

Lodret: Procent inden for den enkelte aldersgruppe, der har lært et sprog.

Vandret: De enkelte aldersgrupper med 10 års interval.

Farverne: Sprogene sønderjysk, plattysk og højtysk

Diagram nr. 33 – Alder/sprog lært i skolen

Lodret: Procent inden for den enkelte aldersgruppe.

Vandret: De enkelte aldersgrupper med 10 års interval.

Farverne: Sprogene højtysk og rigsdansk.

Diagram nr. 34 – Alder/sprog lært af kammerater

Lodret: Procent inden for den enkelte aldersgruppe.

Vandret: De enkelte aldersgrupper med 10 års interval.

Farverne: De enkelte sprog. Bemærkning: Hvis plattysk og sønderjysk blev lært samtidig kom personerne i den tilsvarende søjle.

Diagram nr. 35 – Lært højtysk/fødested

Lodret: Procent af alle personer, der er født i en bestemt region.

Vandret: Regioner, som personerne er født i.

Farverne: Det sted hvor sproget blev lært.

Diagram nr. 36 – Lært plattysk/fødested

Lodret: Procent af alle personer, der er født inden for en bestemt region.

Vandret: Regioner, som personerne er født i.

Farverne: Det sted, hvor sproget blev lært.

Diagram nr. 37 – Lært sønderjysk/fødested

Lodret: Procent af alle personer, der er født inden for en bestemt region.

Vandret: Regioner, som personerne er født i.

Farverne: Det sted, hvor sproget blev lært.

Diagram nr. 38 – Hvilke sprog taler De med børnene, ægtefællen, forældrene?

Til højre, under kolonne 'i alt', ses det samlede antal personer, der har givet svar på et spørgsmål. F. eks. har 272 personer svaret på spørgsmålet 'Hvilke sprog taler De med børnene?'. 272 er så 100% i gruppen 'med børnene'.

Diagram nr. 39 – Hvilke sprog taler De med deres forældre?/Aldersgruppe

Lodret: Procent inden for den enkelte aldersgruppe.

Vandret: De enkelte aldersgrupper med 10 års interval.

Farverne: De 4 forskellige sprog, personerne taler med deres forældre.

Diagram nr. 40 – Hvilke sprog taler De med deres forældre/fødested

Lodret: Procent inden for den enkelte aldersgruppe.

Vandret: Regioner som personerne er født i.

Farverne: De 5 forskellige sprog, personerne taler med deres forældre.

Note: Det er to personer der taler frisisk med deres forældre.

Diagram nr. 41 – Hvilke sprog taler De med deres børn?/Aldersgruppe

Lodret: Procent inden for den enkelte aldersgruppe. Aldersgrupperne starter med 20 år og ældre, dvs. at grupperne 0-10 år og 11-20 år ikke er taget med, fordi de ingen børn har.

Vandret: De enkelte aldersgrupper med 10 års interval.

Farverne: De 4 forskellige sprog, personerne taler med deres forældre.

Diagram nr. 42 – Hvilke sprog taler De med deres børn/fødested

Lodret: Procent inden for den enkelte aldersgruppe.

Vandret: Regioner som personerne er født i.

Farverne: De 5 forskellige sprog, personerne taler med deres børn.

Diagram nr. 43 – Hvilke sprog taler De med deres ægtefælle?/Aldersgruppe

Lodret: Procent inden for den enkelte aldersgruppe. Aldersgrupperne starter med 20 år og ældre, dvs. at grupperne 0-10 år og 11-20 år ikke er taget med, fordi de ikke er gift.

Vandret: De enkelte aldersgrupper med 10 års interval.

Farverne: De 4 forskellige sprog, personerne taler med deres ægtefælle.

Diagram nr. 44 – Hvilke sprog taler De med deres ægtefælle?/fødested

Lodret: Procent inden for den enkelte aldersgruppe.

Vandret: Regioner som personerne er født i.

Farverne: De 5 forskellige sprog, personerne taler med deres ægtefælle.

28. Litteratur- og kildeangivelse

a) Litteratur:

- Gunnar Ryge Petersen: "Agtrup danske Skole 1946-1981". Studiefdeling ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Flensborg, 1982
- Søren Ryge Petersen: "Dansk eller tysk?". Studiefdeling ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Flensborg, 1975
- Kreis Nordfriesland: "Zahlenspiegel 2005/2006". Pjece udgivet af Kreis Nordfriesland

b) Internet (tidsperioden november 2006 – juni 2007):

<http://top.schleswig->

[holstein.de/topo/gemeinde.php?menuid=87&topmenu=20&keepmenu=inactive&gkz=54001](http://top.schleswig-holstein.de/topo/gemeinde.php?menuid=87&topmenu=20&keepmenu=inactive&gkz=54001)

<http://www.nordfriesland.de/index.phtml?mNavID=28.1950&sNavID=28.1950&La=1>

<http://dialekt.dk/>